

ΚΕΙΜΕΝΟ : ΘΕΟΦΙΛΟΣ Δ. ΜΠΑΣΓΙΟΥΡΑΚΗΣ
ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ : ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ, ΓΙΩΡΓΟΣ ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ,
ΘΕΟΦΙΛΟΣ Δ. ΜΠΑΣΓΙΟΥΡΑΚΗΣ

ΑΘΩΣ

ΣΤΗΝ ΚΟΡΥΦΗ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΙΑΣ

Κ-Καλωσορίσατε. Καθίστε να ξεποστάσετε, λέει ο μοναχός.

Πέντε το απόγευμα, 11 του Ιούλη. Άπνοια και ζέστη, ο ήλιος ακόμα είναι ψηλά. Τα μπλουζάκια των περισσότερων είναι μουσκεμένα απ' τον ιδρώτα. Το προσέχει ο νέος, στην ηλικία, μοναχός.

-Αν θέλετε ν' αλλάξετε, ελάτε να σας δείξω τα κελλιά σας.

Λίγο νερό στο πρόσωπο, αλλάζουμε ρούχα και αμέσως όλοι αισθανόμαστε καλύτερα. Στο σκιερό μπαλκόνι εμφανίζεται ο μοναχός με τα μοναστηριακά κεράσματα: τσιπουράκι, λουκούμι, δροσερό νερό απ' την πιγή. Μια διαδικασία τόσο χαρακτηριστική και τόσο αγαπητή, που προσμένει να βρει – και πάντα βρίσκει – ο προσκυνητής σε κάθε ορθόδοξο μοναστήρι της Ελλάδας. Χαλαρώνουμε, ηρεμούμε. Κανείς σχεδόν δεν έχει διάθεση να μιλήσει, να διασπάσει τη σιγαλιά. Αφήνω τα μάτια μου να πλανηθούν στα βαθυγάλανα νερά του πελάγου, που ασπρίζουν από τις αφρισμένες κορυφές των κυμάτων του γαρμπή. Κι αφήνω τη σκέψη μου να πισωγυρίσει 30 περίπου χρόνια πριν, στα χρόνια της νιότης, τότε που όλα ήταν καλύτερα...

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

-Πώς ήταν; ρωτάω τον πατέρα μου.

-Δύσκολα, μου απαντάει. Μια από τις πιο επίπονες ορειβατικές μου διαδρομές.

Βρισκόμαστε στα τέλη της δεκαετίας του '70. Ο πατέρας μου μόλις έχει επιστρέψει από την ανάβαση στον Άθω. Δείχνει καταπονημένος, τα βήματά του είναι ασταθή. Σπάνια τον έχω δει έτσι μετά από κάποια κορυφή. Αν και πλησιάζει τα 70, εξακολουθεί να είναι ενεργό μέλος του ΣΕΟ Θεσ/νίκης και να συμμετέχει στις περισσότερες ορειβατικές του αποστολές. Λεπτός και γυμνασμένος, με άριστες διατροφικές συνήθειες και φανατικός αντικαπνιστής, απολαμβάνει σαν νέος την ευχαρίστηση του βαδίσματος, την ομορφιά της ελληνικής φύσης και τις συγκινήσεις των κορυφών. Για πολλά χρόνια είναι ο μόνιμος, ο αναντικατάστατος σύντροφός μου στις αναβάσεις μας στον Όλυμπο. Έχει ανεβεί δεκάδες κορυφές, υψηλότερες απ' τον Άθω, που μόλις ξεπερνάει τα 2000 μέτρα (**2.033**). Μου κάνει εντύπωση λοιπόν η κόπωση του από την ανάβαση αυτή.

-Μην σε εκπλήσσει, μου απαντάει. Ανήφορος συνεχής, κακοτρόχαλο μονοπάτι, μεγάλη υψομετρική διαφορά και ζέστη.

Και ο πατέρας μου καταλήγει:

-Δεν ξέρω αν και τότε θ' αποφασίσεις κι εσύ μια ανάβαση στον Άθω. Φρόντισε πάντως να το κάνεις, όσο αντέχουνε τα πόδια σου. Και να θυμάσαι: μην το βάλεις κάτω, όση κούραση κι αν νιώσεις. Θα την ξεχάσεις, μόλις πατήσεις στην κορυφή.

30 ΧΡΟΝΙΑ ΜΕΤΑ

Η αναβλητικότητα είναι από τους μεγαλύτερους εχθρούς της αποτελεσματικότητας και της δράσης. Ακόμα και την ισχυρότερη επιθυμία μπορεί να την εκφυλίσει. Κάτι παρόμοιο συνέβη και σε μένα. Την αρχική μου έξαψη για ανάβαση στον Άθω, διαδέχθηκε η αδύναμη υπόσχεση στον εαυτό μου, ότι θα πραγματοποιηθεί σε πρώτη ευκαιρία. Στόχος χωρίς συγκεκριμένο χρονοδιάγραμμα είναι, κατά κανόνα, καταδικασμένος. Περνούσαν λοιπόν τα χρόνια, αύξαιναν οι υποχρεώσεις, οικογενειακές και επαγγελματικές, επιβαρύνετο ο οργανισμός από την αυξανόμενη ηλικία και την χρήση του καπνού. Επιπλέον ο πατέρας μου

δεν υπήρχε πια να με εμπνέει με την παρουσία του. Η κορυφή του Άθω ξεχάστηκε. Και να πω ότι έλειψαν οι ευκαιρίες; Τέσσερις φορές, σε διάφορες περιόδους, με οδήγησαν τα βήματά μου στη μοναστική πολιτεία. Μα πάντα αντίκριζα με δέος την αιχμηρή βράχινη μύτη του βουνού. Δεν τολμούσα, ανέβαλλα διαρκώς να τα βάλω μαζί της.

Τον τελευταίο καιρό συνέβη στη ζωή μου ένα γεγονός εξαιρετικά ευχάριστο και απρόσμενο. Μετά από πολλές δεκαετίες έπαψε πια να με διαφεντεύει το τσιγάρο. Ένα απόγευμα – έτσι απλά – αποφάσισα ν' αναμετρήσω τις δυνάμεις μου με την ακατανίκητη – όπως πίστευα – εξάρτηση από την νικοτίνη και την συνήθεια. Ήταν μέγιστη η έκπληξή μου όταν διαπίστωσα, πόσο ισχυρό όπλο απέναντι στο τσιγάρο ήταν η θέληση! Πόσο φυσιολογικά μπορούσα να πίνω τον πρωινό καφέ μου χωρίς την συνοδεία τριών τσιγάρων! Πόσο άνετα αισθανόμουν ανάμεσα σε καπνίζοντες γνωστούς. Και πόσο απερίγραπτα απλό ήταν τελικά, να σκέπτομαι και να γράφω, χωρίς να κρατάω στο αριστερό χέρι ένα τσιγάρο. Η αυτοπεποίθηση, η αυτοεκτίμηση και η περηφάνεια μου εκτοξεύτηκαν στα ύψη. Και – δεν το κρύβω – «ακούγονταν πολύ ευχάριστα στ' αυτιά μου», τα συγχαρητήρια όσων με γνώριζαν.

Ένας από τους πρώτους, που με χαρά το ανακοίνωσα, ήταν ο αγαπητός φίλος, συνεργάτης και μεγάλος πεζοπόρος **Κυριάκος Παπαγεωργίου** από το Βόλο. Είχα μάλιστα το θάρρος – αν όχι το θράσος – να του προτείνω να διασχίσουμε μαζί το Πήλιο, από την **Μακρυνίτσα** ως το **Πουρί**. Έμεινε έκπληκτος μα το δέχθηκε. Κι όταν το εγχείρημα έλαβε αίσιο τέλος, δεν έκρυβε τον ενθουσιασμό του για την «ολική μου επαναφορά», όπως την χαρακτήρισε.

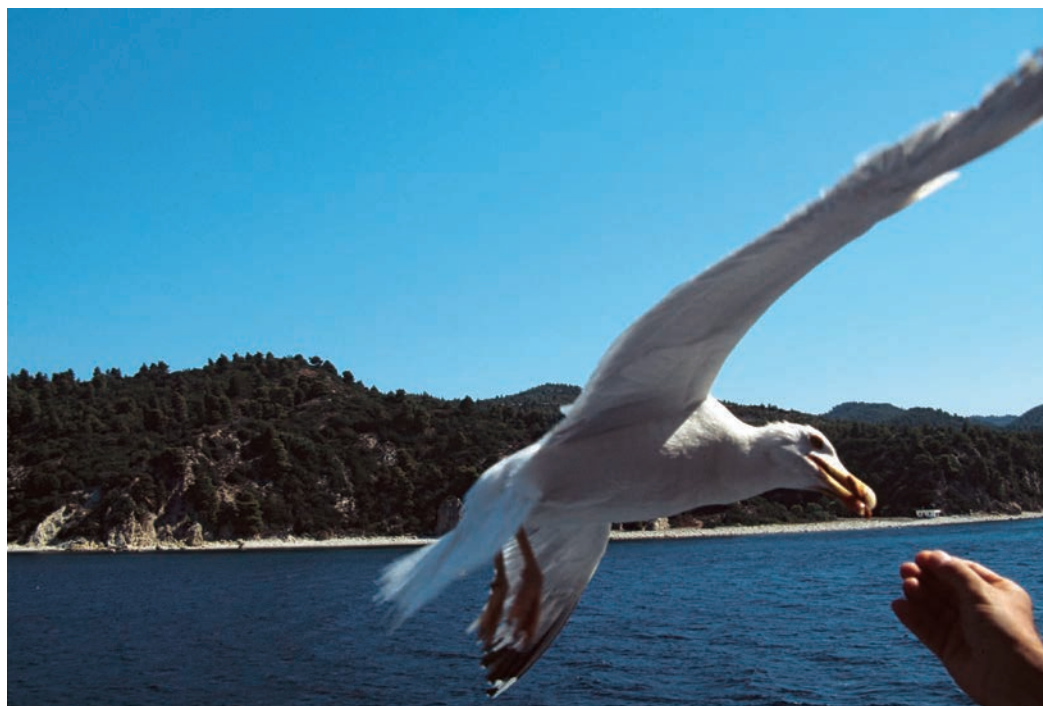
-Πιστεύεις ότι είμαι έτοιμος για τον Άθω; τόλμησα να ρωτήσω.

-Μετά απ' αυτή την οχτάωρη πορεία, ναι. Αν και στον Άθω τα πράγματα είναι λίγο διαφορετικά. Ωστόσο, με λίγη προπόνηση ακόμα και με μερικά λιγότερα κιλά, δεν θάχεις ιδιαίτερο πρόβλημα.

Το δεύτερο γεγονός, που επέδρασε καταλυτικά στην απόφασή μου για τον Άθω και, κυρίως, συνετέλεσε στον προσδιορισμό ημερομηνίας, ήταν η γνωριμία μου με τον βιολόγο, εκπαιδευτικό και βοτανολόγο **Στέλιο Χαραλαμπίδη**. Το 1992, στα πλαίσια τότε των δραστηριοτήτων

ΦΩΤ. Γ. ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ

ΦΩΤ. Θ. ΜΠΑΣΙΓΟΥΡΑΚΗΣ

Γλάρος. Μόνιμη συντροφιά από Ουρανούπολη μέχρι Δάφνη. Τα φοβερά ασκταριά στα Καρούλια και Κατουνάκια.

του Οργανισμού «Θεσσαλονίκη – Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης», συμμετείχε ο Στέλιος στην ερευνητική ομάδα, που κατέγραψε, φωτογράφησε και στη συνέχεια δημοσίευσε τα σημαντικότερα είδη της χλωρίδας και των αγριολούλουδων του Άθω. Ο Στέλιος δέχθηκε πρόθυμα να επιστρέψει στο ιερό βουνό με την προϋπόθεση, ότι η επίσκεψη θα πραγματοποιείτο το αργότερο στις αρχές Ιουλίου. Τότε θα προλαβαίναμε στα υψίπεδα τα τελευταία αγριολούλουδα. Επιτέλους, υπήρχε μια δεσμευτική ημερομηνία για τον Άθω. Ήταν η **11^η Ιουλίου, ημέρα Παρασκευή.**

11 ΙΟΥΛΙΟΥ 2008

Ουρανούπολη. Την πρωτογνώρισα έναν χειμώνα της δεκαετίας του '60, με λιγότερους ανθρώπους και ακόμη λιγότερα μαγαζιά. Ήταν η ταπεινή κοσμική πύλη της Αγιορείτιζης πολιτείας. Σήμερα είναι κοσμοπολίτικη, αγνώριστη. Εστιατόρια, μπαρ και καφέ είναι αραιασμένα ασφυκτικά το ένα δίπλα στο άλλο, σ' όλο το μήκος της ακτής.

Άγιος Παντελεήμων. Μεγάλο ferry boat για τα δεδομένα του Αγίου Όρους. Κάποτε μοναχοί και προσκυνητές μεταφέρονταν με καΐκια. Τώρα άλλαξαν κι αυτά. Μόνον οι γλάρροι κρατάνε τις συνήθειές τους αναλλοίωτες. Είναι μόνιμοι συνοδοί του πλοίου, από την Ουρανούπολη ως τη Δάφνη. Με το αζημίωτο βέβαια, αφού ποτέ δεν παραλείπουν να τους πετούν οι προσκυνητές διάφορα μεζεδάκια.

Αρχίζει να ξετυλίγεται η εκπληκτική ακτογραμμή με τα παρθένα, αμόλυντα νερά. Προβάλλουν ένα – ένα τα διάσημα μοναστήρια, άλλα δίπλα στη θάλασσα κι άλλα μετέωρα σε απότομες πλαγιές. 10 αιώνων συναρπαστική ιστορία, μοναστική ζωή με αναρίθμητες ώρες συλλογισμού και περισκέψης, απομόνωσης και προσευχής. Ένα παγκόσμιο φαινόμενο, μια πτυχή της ορθοδοξίας με μοναδικά χαρακτηριστικά.

Δάφνη, επίνειο των Καρμών. Μικρό λιμάνι, εστιατόρια και καφέ, καταστήματα δώρων και αναμνηστικών του Αγίου Όρους, τελωνείο, λιμενικές αρχές και ενοικιαζόμενα δωμάτια. Κόσμος πολύς: προσκυνητές, αλλοδαποί εργάτες

ФОТО: МИХАИЛ

ΦΩΤ. Κ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

Στο κελλί του Αγ. Ιωάννου του Θεολόγου Στην Κερασιά, πίσω το Καρμήλιον όρος.

και μοναχοί. Πολλά και διάφορα αυτοκίνητα, θόρυβος και σκόνη. Θα μπορούσε να είναι ένα οποιοδήποτε κοσμικό λιμάνι, αν δεν ήταν αποκλειστική παντού η παρουσία των ανδρών. Αδημονούμε να βρεθούμε μακριά από την πολυκοσμία, στην αυθεντική ηρεμία του Αγίου Όρους. Αυτό το αναλαμβάνει η «Αγία Άννα», ένα μικρότερο караβάκι που μας παίρνει από την Δάφνη.

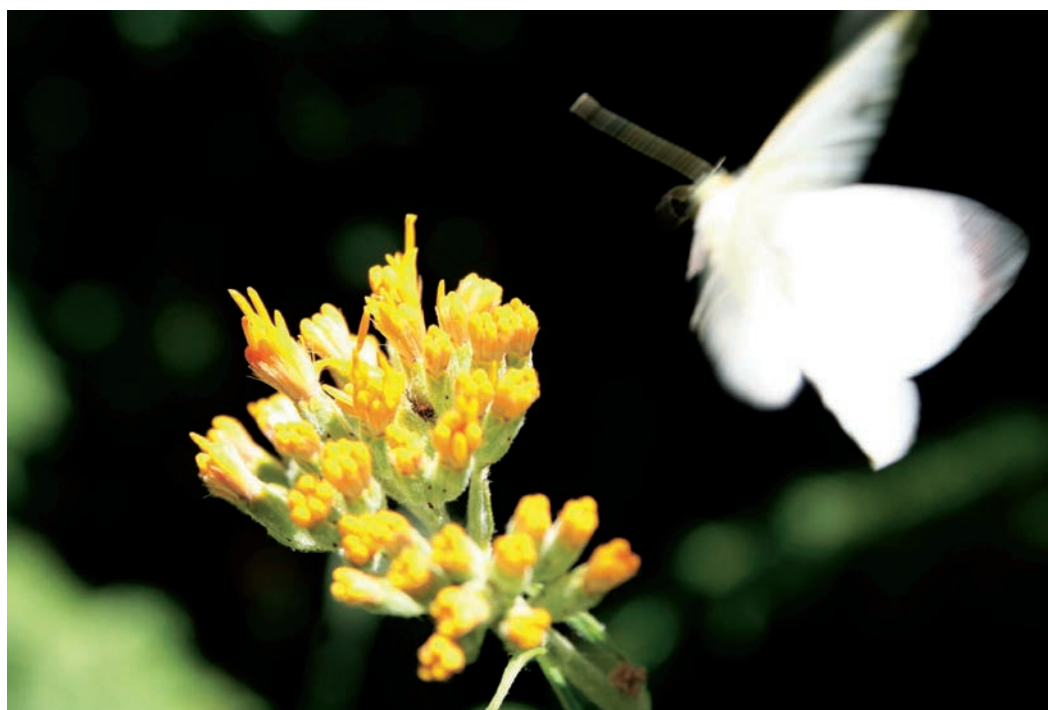
Νέα ονομαστά μοναστήρια στη σειρά. Σε κάθε αρσανά κατεβαίνουν προσκυνητές και μοναχοί. Οι επιβάτες όλο και λιγοστεύουν. **Σκήτη Αγίας Άννας**, σκαρφαλωμένη σε απότομες πλαγιές. Το τοπίο αγριεύει, αβυσσαλέοι γκρεμοί βυθίζονται κατακόρυφα στα απύθμενα νερά. Βρισκόμαστε στην «**Ερημο**» του Αγίου Όρους. Αυτή την άνυδρη, αφιλόξενη περιοχή, με τα «**Κατουνάκια**» και τα φοβερά «**Καρούλια**», που επέλεξαν ως τόπο για να εγκαταστήσουν τα ησυχαστήριά τους μέσα σε σκληρότατες σπηλιές οι ερημίτες μοναχοί. Ολομόναχοι, με τους βράχους και το πέλαγος, την πίστη τους στο Θεό. Η πλήρης υποταγή της ύλης στο πνεύμα, των συνηθισμένων ανθρώπινων αναγκών

στη δύναμη της θέλησης.

Καβατζάρουμε τον κάβο **Πίννες** και φτάνουμε στον προορισμό μας, στο νοτιότερο άκρο του Αγίου Όρους. Είναι ο αρσανάς της **Κερασιάς** με το τοπωνύμιο **Κλέφτικο**. Εκτός από την πενταμελή μας συντροφιά δεν υπάρχουν άλλοι επιβάτες. Σορόκος ολοζώντανος δημιουργεί ένα πόντζι φοβερό, που δυσχεραίνει την προσέγγιση του σκάφους. Ανοίγει η σιδερένια μπουκαπόρτα, φτάνουμε στην άκρη της και περιμένουμε την κατάλληλη στιγμή για να πηδήξουμε ένας – ένας στην ασφάλεια της στεριάς. Ακούγεται ο τελευταίος θόρυβος από τις μηχανές της «Αγίας Άννας». Ύστερα απομένει ο ήχος των κυμάτων στους βράχους της ακτής.

Τοπίο ερημικό, αφιλόξενο, κατάσπαρτο από βράχους εχθρικούς. Ένα ερειπωμένο πέτρινο εκκλησάκι. Ήλιος εκτυφλωτικός και ζέστη φοβερή. Είναι απομειήμερο, δυο και μισή ακριβώς. Πάνω απ' τα κεφάλια μας, πέντε εκατοντάδες μέτρα ψηλότερα, υποψιαζόμαστε την ύπαρξη της «Κερασιάς», του ορητηρίου μας για τον Άθω. Η ώρα δεν είναι καθόλου ευνοϊκή για έναν τέτοιο ανήφορο, που είναι απλά το

ΦΩΤ. Κ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

Πεταλούδα εν πτήσει, πριν από την προσέγγιση (Επάνω) και άνθος οστριάς (Κάτω).
Πρωί στην Κερασιά. Μερικά λεπτά πριν από την μεγάλη ανάβαση. (Δεξιά)

ΦΩΤ. Κ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

προοίμιο του αυριανού μεγάλου εγχειρήματος. Σακίδια λοιπόν στους ώμους και ξεκινάμε.

Αρχίζει το μονοπάτι, ανηφορικό και κακοτράχαλο. Πολύ γρήγορα δίνει τη θέση του σε συνεχόμενα τσιμεντένια σκαλοπάτια. Μετρώ περίπου **450**. Μικρή διακοπή και μετά άλλα **200**. Το οδόστρωμα εναλλάσσεται: σκαλοπάτια, δύσβατο μονοπάτι και καλντερίμι. Ο ανηφορος είναι αδιάκοπος, χωρίς επίπεδα διαστήματα για ανάσες. Αρχίζω ν' αντιλαμβάνομαι τι εννοούσε τρεις δεκαετίες νωρίτερα ο πατέρας μου. Και βέβαια είμαστε μονάχα στην αρχή. Ο μόνος σύμμαχος είναι η ευεργετική σκιά. Και η παρήγορη σκέψη, ότι κάθε βήμα λιγοστεύει την υψομετρική διαφορά που μας χωρίζει από τα 2.033 μέτρα της κορυφής.

Μια ώρα μετά την αναχώρησή μας συναντάμε έναν σωλήνα νερού που δακρύζει από μια σχισμή. Δροσιζουμε για λίγο τον ιδρώτα μας. Να και μερικές αγριοκουμαριές με τους χαρακτηριστικούς λείους κορμούς. Άριες, βαλανιδιές, γάβροι, φράξοι. Και σε υψόμετρο **450** μόλις μέτρων εμφανίζονται κάποιες πρώτες οξιές.

Στις **5** ακριβώς φτάνουμε στο **Κελλί του Αγ. Ιωάννου του Θεολόγου** στην **Κερασιά**, σε υψόμετρο **550 μέτρων**. Ο μοναχός μας υποδέχεται

με τα πατροπαράδοτα μοναστηριακά κεράσματα. Από το δροσερό μπαλκόνι αφήνω τα μάτια μου να πλανηθούν χαμηλά, στην άκρη της ακτής. Εκεί όπου, δύομιση ώρες πριν, πηδήξαμε στη στεριά από την μπουκαπόρτα της «Αγίας Άννας»...

Απέναντί μας στα ΝΔ ορθώνεται ένα απότομο βουνό, τις κατάφυτες πλαγιές του οποίου διασχίσαμε ανηφορίζοντας από τη θάλασσα. Είναι το **Καρμήλιον όρος** με υψόμετρο **895** μέτρα, που απολήγει στον κάβο **Πίννες**, το αρχαίο **Νυμφαίον άκρον**. Σύμφωνα με τον **Γαβριήλ Νίκο Πεντζίκη** η ονομασία του παραπέμπει στο **Κάρμηλον όρος** της Παλαιστίνης, στις πλαγιές του οποίου υπήρχαν περισσότερα από χίλια σπήλαια όπου μονάζαν ασκητές. Η ονοματοδοσία είναι εύστοχη, αν σκεφθεί κανείς, ότι οι κατακόρυφες δυτικές πτυχώσεις του Καρμηλίου όρους φιλοξενούν στα **Καρούλια** και στα **Κατουνάκια** σπηλαιοδίαιτους ασκητές. Στην κορυφή του βουνού διακρίνεται το κατάλευκο εκκλησάκι του **Προφήτη Ηλία**.

Είναι ωραίος τόπος η Κερασιά με αγλαδιές, κερασιές, μηλιές και καρυδιές καθώς κι ένα φροντισμένο περιβολάκι. Στην περιοχή υπάρχουν 12 μικρά και μεγάλα κελλιά που θεο-

ΦΩΤ. Κ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

**Ο Στέλιος, ακούρατος, φωτογραφίζει τα λουλούδια. (Επάνω)
Αράχνιασε η διαδρομή για τη Λαύρα. Όλο και λιγότεροι περπατούν.**

ρούνται από τα αρχαιότερα του Αγίου Όρους, αφού παραχωρήθηκαν από την Μονή Μεγίστης Λαύρας σε ασκητές ήδη από τον 14^ο αιώνα. Πολύ κοντά μας βρίσκεται η ξύλινη εκκλησία του **Αγίου Πατάπιου** και μετά ένα κελλί με θέα εκπληκτική. Ο τόπος ευωδιάζει από ανθισμένη αγράμπελη, λεβάντα και ρίγανη. Από μια πηγή κυλάει λιγοστό αλλά δροσερό νερό.

Ετοιμάζει ο μοναχός ένα λιτό αλλά νόστιμο φαγητό με κολοκυθάκια, μπάμιες, πατάτες και κρεμμυδάκια. Αργότερα στο μπαλκόνι είναι αληθινή ευτυχία να πίνουμε τον καφέ μας και ν' αγναντεύουμε τα δασωμένα βουνά και το πέλαγος ως την άκρη του ορίζοντα. Την ηρεμία διακόπτει ξαφνικά ένας παράξενος μακρινός ήχος που μοιάζει με μακρόσυρτο ουρλιαχτό.

-Είναι μια αγέλη τσακαλιών, λέει ο μοναχός. Τα έχω δει αρκετές φορές. Στην περιοχή ζουν ακόμη αγριογούρουνα, ελάφια και αλεπούδες.

Η νύχτα πέφτει γλυκύτατη, μ' ένα φεγγάρι μισό αλλά φωτεινότατο. Μαζί της όμως φέρνει και κουνούπια. Ένα ματσάκι ευωδιαστής λεβάντας στο προσκέφαλό μου είναι το ιδανικό φυσικό απωθητικό. Άλλωστε με τη συνολική

κούραση της μέρας ο ύπνος έρχεται γρήγορα και αβίαστα.

ΣΤΗΝ ΚΟΡΥΦΗ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΙΑΣ

Εημερώνει η μέρα που ανέβαλλα επί τούσες δεκαετίες. Επιτέλους αισθάνομαι έτοιμος να εκπληρώσω ένα χρέος στον εαυτό μου και στη μνήμη του πατέρα μου.

Οι πρώτες πρωινές ακτίνες αποκαλύπτουν ένα πέλαγος αφρισμένο. Με τέτοιο καιρό θα ήταν αδύνατον η «Αγία Άννα» να «πιάσει» στον αρσανά. Ακούγονται διάφορα ξυπνητήρια. Τα μέλη της ομάδας εγκαταλείπουν τη μακαριότητα του ύπνου και ξυπνούν. Παρά τις προσπάθειές μας όμως δεν καταφέρνουμε να ξεκινήσουμε πριν από τις **7:30'**. Σ' ένα 10 λεπτό φτάνουμε στην πρώτη διακλάδωση που δεξιά οδηγεί στο **Κελλί του Αγ. Γεωργίου** ενώ αριστερά ανηφορίζει προς **Κορυφή, Αγία Άννα, Κατουνάκια, Άγιο Βασίλειο**. Μονοπάτι χωματερό, μέσα σε δάσος, με κλίσεις άλλοτε έντονες και άλλοτε υποφερέτες. Στις 8 συναντά-

ΜΑΥΡΑ

ΦΩΤ. Κ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

Ανηφορικό και δύστροπο το μονοπάτι απέναντι από το Καρμήλιο όρος.

ΦΩΤ. Γ. ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ

Κακοτράχαλο μονοπάτι κατάσπαρτο από πέτρες μας συνοδεύει στο μεγαλύτερο τμήμα της ανάβασης στον Άθω.

ΦΩΤ. Γ. ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ

Πρασινωποί καρποί Κράταιγου (το γένος *Crataegus*). Άλλα ονόματα **μουρτζιά, τρικουκιά, μουμεουτζελιά ή κουδουμηλιά.**

Καραβάνια μουλαριών μεταφέρουν καθημερινά στα συνεργεία προμήθειες και οικοδομικά υλικά.

με μια βασική διακλάδωση. Στα δεξιά (ΒΑ) αποτελεί την αφητηρία ενός μακρότατου μονοπατιού, που διασχίζει όλο το ΒΑ τμήμα της χειρσονήσου κάτω από τον Άθω και μετά, με Β κατεύθυνση, οδηγεί στη Μονή της **Μεγίστης Λαύρας**. Αριστερά (ΝΔ) το μονοπάτι συνεχίζει προς την κατεύθυνση του προορισμού μας. Είναι μια θαυμάσια διαδρομή ανάμεσα σε αιωνόβιες βάλανιδιές, σφενδάμια και φράξους.

Σ' ένα τέταρτο, στις **8:15'**, φτάνουμε στη θέση **Σταυρός**, σε υψόμετρο **780 μέτρων**. Εδώ στην ουσία βρίσκεται η βασική αφητηρία της πορείας προς την κορυφή. Μια πινακίδα αναγράφει χρόνο **3.5 ωρών** ως εκεί. Στην περίπτωση μας αυτός ο χρόνος αποδείχθηκε εξωπραγματικά αισιόδοξος.

Η θέα είναι υπέροχη στη δυτική ακτή και στις Μονές Σταυρονικήτα, Γρηγορίου, Αγίου Παύλου και Σκήτη Αγίας Άννας. Στον Σταυρό κάνουμε μικρή στάση για μια ανάσα. Λίγο πριν από τις οχτώμιση ξεκινάμε. Στον χάρτη η πορεία μας μοιάζει περίπου σαν μια ευθεία γραμμή που τέμνει κάθετα όλες τις ισούψεις καμπύλες που παρεμβάλλονται διαδοχικά ως την κορυφή. Η απόσταση στο χαρτί δεν μοιάζει ιδιαίτερα μεγάλη. Πολύ γρήγορα διαπιστώνουμε, ότι η πραγματικότητα είναι τελείως διαφορετική. Το μονοπάτι δικαιούται πέρα για πέρα τον χαρακτηρισμό του ως εχθρικού. Μας υποδέχεται πολύ στενό, πολύ ανηφορικό και πνιγμένο στη σκόνη. Οι πέτρες που παρεμβάλλονται δυσκολεύουν τα βήματά μας. Στα **840μ.** συναντάμε ένα μοναχικό έλατο, υγιέστατο, με

μποί τουλάχιστον 6 μέτρων. Στα ΝΑ διαγράφεται η δασωμένη ράχη και η κορυφή του Καρμηλίου.

Ο ανήφορος συνεχίζει τρομερός με έδαφος σαθρό. Η βλάστηση αραιώνει. Μόνον χαμηλές βάλανιδιές και πουρνάρια σκεπάζουν τις πλαγιές. Σε υψόμετρο **980μ.** ο Στέλιος μας δείχνει το πρώτο ροζ αγριογαυρόφαλλο. Κάτω χαμηλά προβάλλει η εξωτική παραλία του Αγίου Παύλου, όλη η Αγιορείτικη ακτογραμμή ως την Ουρανούπολη και το νησί της Αμμουλιανής. Οι στάσεις μας είναι σύντομες αλλά συχνές. Ο ήλιος χτυπάει ανελέητα και ανεμπόδιστα, οι χαμηλοί θάμνοι δεν προσφέρουν καμία σκιά. Μετανιώνουμε που δεν καταφέραμε να ξεκινήσουμε ένα δίωρο νωρίτερα. Η ζέστη αποδεικνύεται σύντροφος ιδιαίτερα εχθρικός.

Μια ώρα διαρκεί ο ανήφορος στον ήλιο. Στις εννιάμιση, και σε υψόμετρο **1030** περίπου μέτρων, μπαίνουμε σε δάσος πανύψηλων δρυών, κέδρων, φράξων, σφενδαμιών. Λίγο πιο πάνω συναντάμε ένα ήπιο ξέφωτο με χορτάρι, φτέρες και αιωνόβιες καστανιές. Περνάμε από έναν αυχένα με θέα χαμηλά στην παραλία του Κλέφτικου και ψηλά στις κορυφές του Άθω. Στα Ν – ΝΑ αγνοφαινεται το μακρύ και χαμηλό περίγραμμα της Λήμνου.

Από την Κερασιά μέχρι εδώ έχουμε συμπληρώσει δυο ώρες. Με τον ανήφορο και τις μικροστάσεις δεν έχουμε καταφέρει να καλύψουμε πάνω από 500 μέτρα υψομετρικής διαφοράς. Αυτό καθόλου δεν μας ενοχλεί, αφού η μέρα είναι αποκλειστικά αφιερωμένη στη διαδρομή ως την κορυφή. Στα **1070** περίπου

μέτρα συναντάμε τα πρώτα νεαρά πεύκα και μια ανθισμένη οστράδα. Πιο πάνω έναν θάμνο κρόταιγου με πρασινωπούς καρπούς, που όταν ωριμάσουν, κοκκινίζουν. Να και μια μεγάλη σορβιά με πρασινωπούς επίσης καρπούς. Η ποικιλία θάμνων και δέντρων είναι εντυπωσιακή και μεταβάλλεται ανάλογα με το υψόμετρο που διαμορφώνει τις ζώνες βλάστησης. Το μονοπάτι βέβαια εξακολουθεί να είναι πολύ ανηφορικό, κατάσπαρτο με κροκάλες, όχι μόνον ενοχλητικές αλλά και επικίνδυνες, αφού ένα στραβοπάτημα μπορεί να έχει απρόβλεπτες συνέπειες.

Δεν λείπει και η παρουσία του «ιππικού», τα μουλάρια που με την καθοδήγηση Αλβανών αγωγιατών, ανηφορίζουν έμφορτα με νερό και οικοδομικά υλικά για τις εργασίες που είναι σε εξέλιξη στο καταφύγιο της Παναγίας και στην κορυφή. Όταν κατηφορίζουν χωρίς φορτίο τα μουλάρια, δεν βαδίζουν αλλά σχεδόν καλπάζουν σηκώνοντας σύννεφα σκόνης. Δεν μπορώ να πω, ότι αυτά τα συναπαντήματα είναι ιδιαίτερα ευχάριστα αφού, με κάθε τρόπο, πρέπει να βγαίνουμε έξω από το μονοπάτι για να τους

κάνουμε χώρο να περάσουν. Μοναδικό σύμμαχοι σ' αυτές τις μίζερες συνθήκες πορείας είναι η σιιά του δάσους κι ένα αεράκι που δεν παύει να φυσά.

Στις 11 βρισκόμαστε στα **1400** μέτρα. Γύρω μας έλατα και πεύκα, σορβιές με φυλλώματα ασημένια που κυματίζουν στο αεράκι. Ολάκαιρες πλαγιές είναι καλυμμένες από σορβιές. Ποτέ μου δεν έχω ξαναδεί τέτοια συγκέντρωση. Υπάρχουν ακόμα και πολλά αγριολούλουδα. Βρίσκουμε ένα σημείο με σιιά και δροσιά. Εκεί χαρίζουμε στους εαυτούς μας μια λιγότερη στάση, πριν από το τελευταίο κομμάτι του εχθρικού ανήφορου που μας περιμένει ως το καταφύγιο της Παναγίας.

Το δάσος τελειώνει με μερικά εντυπωσιακά, αιωνόβια μαυρόπευκα. Απέναντί μας φράζει τον ορίζοντα η κορυφογραμμή του Άθω, απόκρημνη, βραχώδης αλλά και διάσπαρτη με έλατα, που έχουν αναρριχηθεί σε σημεία προφυλαγμένα απ' το βορριά λίγο πιο κάτω από τα 2000 μέτρα.

Στις **11:30'** ακριβώς φτάνουμε στο καταφύγιο της Παναγίας έχοντας καλύψει σε **4 ώρες** την υψομετρική διαφορά των **1000** μέτρων

Στη στέγη του εξωκκλησιού της Μεταμόρφωσης στην κορυφή. Πρωτοχτίστηκε το 965 από τον Άγιο Αθανάσιο τον Αθωνίτη.

ΦΩΤ. Κ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

ΦΩΤ. Γ. ΜΙΚΑΗΛΙΔΗΣ

Ναός και Καταφύγιο της Παναγίας (υψ. 1500 μ.). Χτίστηκε το 1665 από τον Πατριάρχη Διονύσιο Γ΄. Ωστόσο πρέπει να υπάρχει παλαιότερος ναός, αφού εκεί μόνασε πριν από το 1520 ο όσιος Ιάκωβος ο Νέος.

Εκατοντάδες σορβιές αλλά και έλατα κάτω από την βραχώδη κορυφογραμμή του Άθω.

ΦΩΤ. Κ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

από το Κελλά της Κερασιάς. Αισθάνομαι ήδη την κούραση από τον συνεχή ανήφορο, το κατοτράχαλο έδαφος και το βάρος των 15 κιλών που ζυγίζει το σακίδιο. Και ακόμη δεν έχουμε φτάσει στην κορυφή! Ατενίζω με δέος το ελικοειδές μονοπάτι στο γυμνό, πετρώσπαρτο και απότομο πρανές που καταλήγει στην κορυφή. Η ανάβαση τούτη την ώρα θα ήταν αληθινή δοκιμασία. Είναι πολύ σωστή η απόφασή μας να προφυλαχτούμε μερικές ώρες στη σκιά και να

συνεχίσουμε το απόγευμα. Ψάχνουμε για ένα τέτοιο σκιερό μέρος, μα δεν υπάρχει πουθενά. Στο πέτρινο οίκημα με τον ναό της Παναγίας και το καταφύγιο εκτελούνται εκτεταμένες οικοδομικές εργασίες από πολυμελές συνεργείο αλλοδαπών. Όλος ο χώρος, μέσα και έξω από το οίκημα, έχει μετατραπεί σε εργοτάξιο με κατάρτα παντού εργαλεία, οικοδομικά υλικά, μπισοτόμο και σκευή των εργατών που διαμένουν εδώ. Παντού ακαταστασία, σκουπίδια και

ΦΩΤ. Κ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

Φωτογραφίζοντας αγριολούλουδα στους γκρεμούς της κορυφής.

ζουμε 300 – 400 μέτρα και φτάνουμε στις παρυφές του δάσους. Είμαστε τυχεροί. Βρίσκουμε ένα αιωνόβιο κεδροκυπάρισσο με παχιά σκιά και εξαιρετη θέα στη Σιθωνία και στο πέλαγος. Την ευτυχία μας συμπληρώνει ένα μόνιμο, δροσερό αεράκι και η απουσία κάθε θορύβου, μηχανικού ή ανθρώπινου. Μετά από ένα λιτό γεύμα χαλαρώνουμε στη σκιά και αβίαστα μας παίρνει ο ύπνος...

Αρχικά νομίζω πως είναι στο όνειρό μου, γρήγορα όμως συνειδητοποιώ, ότι κάποιος φωνάζει το όνομά μου. Πετάγομαι όρθιος. Από την κορυφή του λόφου ο Ντίνος μου ανακοινώνει την επιθυμία των υπολοίπων να ξεκινήσουμε για την κορυφή. Οι συνθήκες στο καταφύγιο της Παναγίας είναι τελείως ακατάλληλες για ξεκούραση ή χαλάρωση.

Στις **14:30** ακριβώς, στην πιο καυτή ώρα της ημέρας, δίνεται το σύνθημα της αναχώρησης. Ταυτόχρονα αρχίζει και η τελική δοκιμασία της κορυφής. Σε δυο λεπτά το στεγνό μπλουζάκι έχει μουσκέψει. Το μονοπάτι είναι πολύ απότομο και σαθρό, ίσως το πιο τραχύ τμήμα της μέχρι τούδε διαδρομής. Ένα περίπου 10λεπτο μετά παύει να είναι κάθετη η πορεία, αρχίζουν οι ελιγμοί. Ξαναβρίσκουμε και τον πιστό μας σύμμαχο, το δροσερό αεράκι. Πού και πού συναντάμε μερικά μαυρόπευκα και έλατα. Για ένα – δυο λεπτά η σκιά τους μας χαρίζει προσωρινό καταφύγιο. Μετά ξαναβγαίνουμε στον ήλιο και την ζέση. Στην υπαλπικτή ζώνη κυριαρχεί ήδη η χαμηλή βλάστηση αλλά και ποικίλα αγριολούλουδα. Ο Στέλιος μοιάζει συνεπαρμένος, δεν τον απασχολούν ο ανήφορος και η ζέση. Μόλις εντοπίζει ένα είδος λουλουδιού που τον ενδιαφέρει το πλησιάζει, και με ειδικό φακό, το φωτογραφίζει σχεδόν εξ' επαφής.

Φτάνουμε σε μια απότομη, πετρώδη πλαγιά που μας χαρίζει ένα θέαμα ασυνήθιστο. Είναι καλυμμένη απ' άκρη σ' άκρη μ' έναν λειμώνα που αποτελείται από ένα είδος χόρτων με αραχνουφαντη κορυφή. Είναι τόσο λεπτά και διάφανα, που μοιάζουν αέρινα. Εύκαμπτα όπως είναι, σείονται με το παραμικρό αεράκι. Ο ήλιος που τα φωτίζει και περνάει ανάμεσά τους δημιουργεί εικόνες μαγικές. Είμαι πολύ χαρούμενος, που παρά τις αντιξοότητες της πο-

σκόνη. Αλλά και ο εκνευριστικός θόρυβος της γεννήτριας, χωρίς να υπολογίσουμε τις ανθρωπινες φωνές. Ο **Κυριάκος** με τον **Στέλιο** και τον **Ντίνο Γιάτσο** (εκπαιδευτικό από τον Βόλο και φίλο του Στέλιου) ξαπλώνουν ανάσκελα στα πέτρινα πεζούλια κάτω από τον ήλιο, με προσκέφαλα τα σακίδια. Εμείς με τον **Γιώργο Μιχαηλίδη** (που είναι συντηρητής έργων τέχνης και γιος του παιδικού μου φίλου **Σίμου** απ' την Καβάλα) παίρνουμε τα μπογαλάκια μας, βαδί-

ΦΩΤ. Θ. ΜΠΑΣΙΛΟΥΡΑΚΗΣ

Ο Στέλιος εν μέσω του λειμώνα με τα αρακνούφανα χόρτα, που σείονται στις πνοές του ανέμου.

ρείας, είμαι σε θέση να παρατηρώ και να θαυμάζω αυτά τα τόσο ταπεινά μα τόσο ιδιαίτερα δημιουργήματα της φύσης.

Η κούρασή μου, ωστόσο, όλο και μεγαλώνει. Αρχίζω να την αισθάνομαι στους μυς των ποδιών και κυρίως στους μηρούς. Τα βήματα σ' αυτό το απόλυτα κατοικήσιμο μονοπάτι, με το βάρος επιπλέον των 15 κιλών, δυσκολεύουν όλο και περισσότερο. Συχνά στη σκέψη μου έρχεται ο πατέρας μου. Είμαι βέβαιος, πως κάπως έτσι θα ταλαιπωρείτο κι εκείνος 30 χρόνια πριν.

Στις **16:30'**, 2 ώρες μετά την αναχώρησή μας από την Παναγία, βρισκόμαστε στα **1800** περίπου μέτρα, έχοντας καλύψει υψομετρική διαφορά μόλις 300 μέτρων. Δεν είναι, βέβαια, μια αξιόλογη ορειβατική επίδοση, ο ρυθμός όμως αυτός μας παρέχει την πολυτέλεια ν' απολαμβάνουμε όσο γίνεται περισσότερο την επίπονη ανάβαση, να κάνουμε πολλές μικροστάσεις, να φωτογραφίζουμε, να μιλάμε και να ανταλλάσσουμε τις εντυπώσεις μας, να παρατηρούμε το τοπίο ολόγυρά μας. Ακόμα και σ' αυτό το υψόμετρο εξακολουθούν να υπάρχουν αραιά έλατα και σορβιές, ενώ για πρώτη φορά διακρίνεται ένα μικρό τμήμα του σταυρού της κορυφής. Ο

Κυριάκος Παπαγεωργίου, ο γεωγράφος μας, μας δείχνει στον θαλάσσιο ορίζοντα, ακριβώς στα νότια, το ακατοίκητο **Πιπέρι** των Β. Σποράδων με τον κωνικό του όγκο, δίπλα του δεξιά τα **Σκάντζουρα** και πιο πίσω αχνά την κορυφή της **Λίρφης**. Αρκετά ανατολικότερα και μακρύτερα διαγράφεται το περίγραμμα της **Σκύρου**. Το ανατολικό τμήμα του ορεινού όγκου του Άθω σχηματίζει μια λοξή, απότομη κοψιά, που μετά από διαδρομή πολλών εκατοντάδων μέτρων, καταλήγει στην επιφάνεια της θάλασσας.

17:30' Δεν απομένουν παρά μερικές δεκάδες μέτρα. Πλησιάζει η στιγμή που ονειρεύεται ο κάθε ορειβάτης: να βρεθεί στην κορυφή του βουνού του, στην κορυφή της επιθυμίας του. Εμείς επιπλέον βρισκόμαστε στην **«Κορυφή» της Ορθοδοξίας**.

ΣΤΑ 2.033 ΜΕΤΡΑ

Ένας συμπαγής βράχος είναι το υψηλότερο σημείο της κορυφής του Άθω. Είναι αυτή η αιχμηρή απόληξη, που χρόνια τώρα μαγνήτιζε το βλέμμα μου αλλά παρέμενε στόχος μακρινός. Καλά στηριγμένος στο βράχο ορθο-

νεται το σύμβολο της πίστης μας, ένας μεγάλος χάλκινος Σταυρός. Πάνω του χαραγμένη η χρονολογία **1897**. Μερικά μέτρα χαμηλότερα το εξωκκλήσι της **Μεταμόρφωσης**. Στο μαρμάρινο υπέρθυρο ανάγλυφη η χρονολογία **1895**. Πάνω από έναν αιώνα εξωκκλήσι και σταυρός αντιστέκονται σε καταιγίδες και κεραυνούς, σε πάγους, χιονιάδες και πανίσχυρους ανέμους. Αυτά τα δυο σύμβολα, ωστόσο, που με τόση επιτυχία έχουν αντιμετωπίσει τα στοιχεία της φύσης, μοιάζουν ανυπεράσπιστα απέναντι στην βαρβαρότητα των ανθρώπων. Όπως μερικές ώρες πριν στον ναό της Παναγίας, έτσι και τώρα, εδώ στην κορυφή του Άθω, η εικόνα θυμίζει απ' άκρη σ' άκρη ένα γιαπί. Που δεν περιλαμβάνει μόνον οικοδομικά υλικά και εργαλεία πεταμένα εδώ κι εκεί αλλά επιπλέον και παντοειδή σκουπίδια, που σπιλώνουν όχι μόνον την ιερότητα του χώρου αλλά και κάθε έννοια ευπρέπειας και πολιτισμού.

Τόσες φορές στον Μύτικα, στην κορυφή των Ολύμπιων Θεών, δεν έτυχε ποτέ να δω το παραμικρό ίχνος ή αντικείμενο που να μολύνει τον χώρο. Φυσιολάτρεις από τα πέτρατα του κόσμου έφταναν προσκυνητές στον «**Παρθενώ-**

να της Ελληνικής Φύσης», τον θαύμαζαν και αποχωρούσαν ευτυχισμένοι.

Και τώρα εδώ, μια χούφτα αλλοδαπών εργατών, έχουνε μετατρέψει την κορυφή της Ορθοδοξίας σε δική τους χωματερή! Αδυνατώ να περιγράψω το σοκ από το θέαμα και την αγανάκτηση όλων μας. Είμαι βέβαιος, πως, αν τη στιγμή της άφιξής μας υπήρχαν εργάτες του συνεργείου, πολύ δύσκολα θα μπορούσε να αποφευχθεί ένα «θερμό επεισόδιο». Ευτυχώς γ' αυτούς, τους είχαμε συναντήσει αρκετή ώρα νωρίτερα, καθώς κατηφόριζαν μετά τη λήξη των εργασιών τους. Στην κορυφή βρίσκονται μόνον μερικοί Μολδαβοί. Έχουν καταλάβει με σώματα και αποσκευές το πεζούλι του ναΐσκου, τον μοναδικό χώρο που είναι καθαρός. Ψάχνουμε να βρούμε μια επίπεδη, καθαρή γωνιά να αποθέσουμε τα σακίδια, τα κουρασμένα μας κορμιά. Είναι σχεδόν αδύνατον. Παντού ανώμαλες πέτρες που έχουν ανασκαφεί από το έδαφος, άμμος και σακιά τσιμέντου, παλιά λερωμένα ρούχα, μια κατάσταση απερίγραπτη. Προσπαθούμε να εξαφανίσουμε από το οπτικό μας πεδίο την ασχήμια, να κρατήσουμε μόνον την ομορφιά. Αφήνουμε τα μάτια μας να πλα-

Δύσκολη η ανάβαση στον Άθω αλλά πολύ συναρπαστική.

ΦΩΤ. Κ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

ΦΩΤ. Γ. ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ

Η εικόνα της κορυφής και ο υπαίθρος χώρος δίπλα από το εκκλησάκι που μας “φιλοξένησε” τη νύχτα.

ΦΩΤ. Γ. ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ

νηθούν στους μακρινούς ορίζοντες, στη Θάσο και στη Λήμνο, στη Σαμοθράκη και στον Αη. Στράτη, στις χερσονήσους της Χαλκιδικής, στο φεγγάρι που έχει ξεπεράσει λίγο το μισό, στον ήλιο που ετοιμάζεται να κρυφτεί πίσω απ' το νησάκι της Αμμουλιανής. Κι ύστερα στρέφουμε το βλέμμα κατά τη μεριά της Ανατολής, εκεί στην απέραντη επιφάνεια του Αιγαίου, όπου αποτυπώνεται η γιγάντια πυραμίδα που δημιουργείται από τη σκιά της Αθωνικής κορυφής, έτσι όπως πέφτουν πάνω της οι ακτίνες της Δύσης. Κάποια στιγμή η κορυφή της πυραμίδας ακουμπάει με τη μύτη της το νότιο τμήμα της Λήμνου.

Έχουμε πολλά ν' αγναντέψουμε, να θαυμάσουμε και να χαρούμε στην κορυφή του Άθω: μυστήρια της φύσης, αύρα θεική και δυνατές πνοές του ανέμου, στιγμές προσωπικές και συντροφικές, δείπνο λιτό κατάχαμα, με δυο γουλιές τσιπουράκι ο καθένας κι αργότερα το φεγγαρόφωτο που διαφεντεύει τα σκοτάδια της νύχτας και μια κούραση γλυκειά, που λυγίζει τη δύναμη και την επιθυμία μας να παραμείνουμε ξάγρυπνοι για ώρες...

Στο εσωτερικό της εκκλησούλας ο συνωστισμός είναι μεγάλος και η ζέστη πνιγηρή. Αδύνατον να τ' αντέξουμε με τον Γιώργο. Βγαίνουμε έξω, βρίσκουμε μια κόχη δίπλα στο εκκλησάκι, που μ' ένα χαμηλό τοιχαλάκι μοιάζει προστατευμένη απ' τις πνοές του ανέμου. Μετά την τρομερή ζέστη σ' όλη τη διάρκεια της μέρας, η θερμοκρασία πέφτει κατακόρυφα. Λίγο πριν από τις 10 είναι 10.4°C. Υπνόσακοι λοιπόν με το Γιώργο, σακίδια για προσκέφαλα και σκεπή μας ο ουρανός. Μυριάδες πάνω μας τα άστρα. Με την απόλυτη σκοτεινιά που μας περιβάλλει, εισχωρεί στα βάθη του σύμπαντος το βλέμμα, ανακαλύπτει και τα πιο αδιόρατα αστεράκια.

Δυο - τρεις κουβεντούλες με το Γιώργο. Ύστερα νυσταγμένες καληνύχτες. Προσπαθώ για λίγο ακόμη να παρατείνω την οπτική μου επαφή με τον ουρανό. Πού και πού με αγγίζουν ψυχρές πνοές ανέμου. Είναι ευχάριστες στο πρόσωπο που εξέχει απ' τον υπνόσακο. Ο ύπνος έρχεται αβίαστα, η νύχτα μοιάζει μαγική...

Αλλοίμονο, δεν έμελλε να κρατήσει για πολύ. Αισθάνομαι αρχικά μια δυνατή ριπή ανέμου κι αμέσως μετά σαν να τοιμπούν το πρόσωπό μου με καρφίτσες. Ξυπνάω και ανασηκώνω το κεφάλι μου. Τι ξαφνικός αέρας είναι τούτος! Πανίσχυρος και ψυχρότατος. Εκτοξεύει πάνω μου

αμέτρητους κόκκους άμμου που με χτυπούν στο πρόσωπο. Κοιτάζω το ρολόϊ μου. 11 παρά τέταρτο. Δεν έχω συμπληρώσει ούτε μισή ώρα ύπνο. Τυλίγομαι όσο καλύτερα μπορώ στον υπνόσακο μα ο άνεμος οργιάζει, η άμμος εισχωρεί από παντού. Αρχίζει ένα ατελείωτο μαρτύριο, που κρατάει ως τις 4 τα χαράματα. Ήταν η τελευταία φορά που είδα το ρολόϊ μου. Η επόμενη είναι στις 6 και 10' ακριβώς. Τότε που ο ήλιος ξεπερνάει ένα στρώμα σύννεφων και προβάλλει πάνω από τη Λήμνο. Ταυτόχρονα σχεδόν ξυπνάει κι ο Γιώργος. Κοιμήθηκα λίγο περισσότερο από μένα. Ένας ένας βγαίνουν από το εκκλησάκι κι οι υπόλοιποι. Ούτε αυτοί κοιμήθηκαν σε μεταξωτά σεντόνια. Γλύτωσαν όμως τον αέρα και την άμμο.

Στρέφουμε όλοι τα βλέμματά μας προς τη Δύση. Η κωνική σκιά του Άθω αποτυπώνεται τώρα στα νερά του Σιγγιτικού, η μύτη τέμνει την Χερσόνησο της Σιθωνίας. Με πάγωμένα χέρια φωτογραφίζουμε το φαινόμενο. Ύστερα ανεβαίνουμε για τις τελευταίες αναμνηστικές φωτογραφίες στο Σταυρό. Ο αέρας λυσομανάει, μας διώχνει, χαράματα Κυριακής, **13^{ης} Ιουλίου του 2008.**

Το πρόγραμμα δεν προβλέπει καφέ ούτε πρωινό. Προτεραιότητα είναι η απομάκρυνση από την κορυφή, η μετακόμισή μας σε πιο εύκρατα κλίματα. Η κατάβαση αρχίζει στις 7 ακριβώς. Στα επόμενα τρία λεπτά ο αέρας, ως δια μαγείας, εξαφανίζεται. Ο πρωινός ήλιος μας ζεσταίνει ευχάριστα, βγαίνουν τα μπουφάν. Βαδίζουμε τώρα με πολύ πιο γρήγορο ρυθμό, η καταπόνηση όμως των ποδιών από το απότομο και κακοτράχαλο μονοπάτι είναι μεγάλη.

Στις **08:30** φτάνουμε στην Παναγία, στον μισό ακριβώς χρόνο που απαίτησε η ανάβαση. Στην 20λεπτη ανάπαυλα κάποιοι τρώνε ένα λιτό πρόγευμα. Αρκετοί μόνον σε νερό. Από το προηγούμενο πρωί που άρχισε η ανάβαση μέχρι τώρα, έχω καταναλώσει απίστευτες ποσότητες νερού στην προσπάθειά μου να αντιμετωπίσω την εφίδρωση.

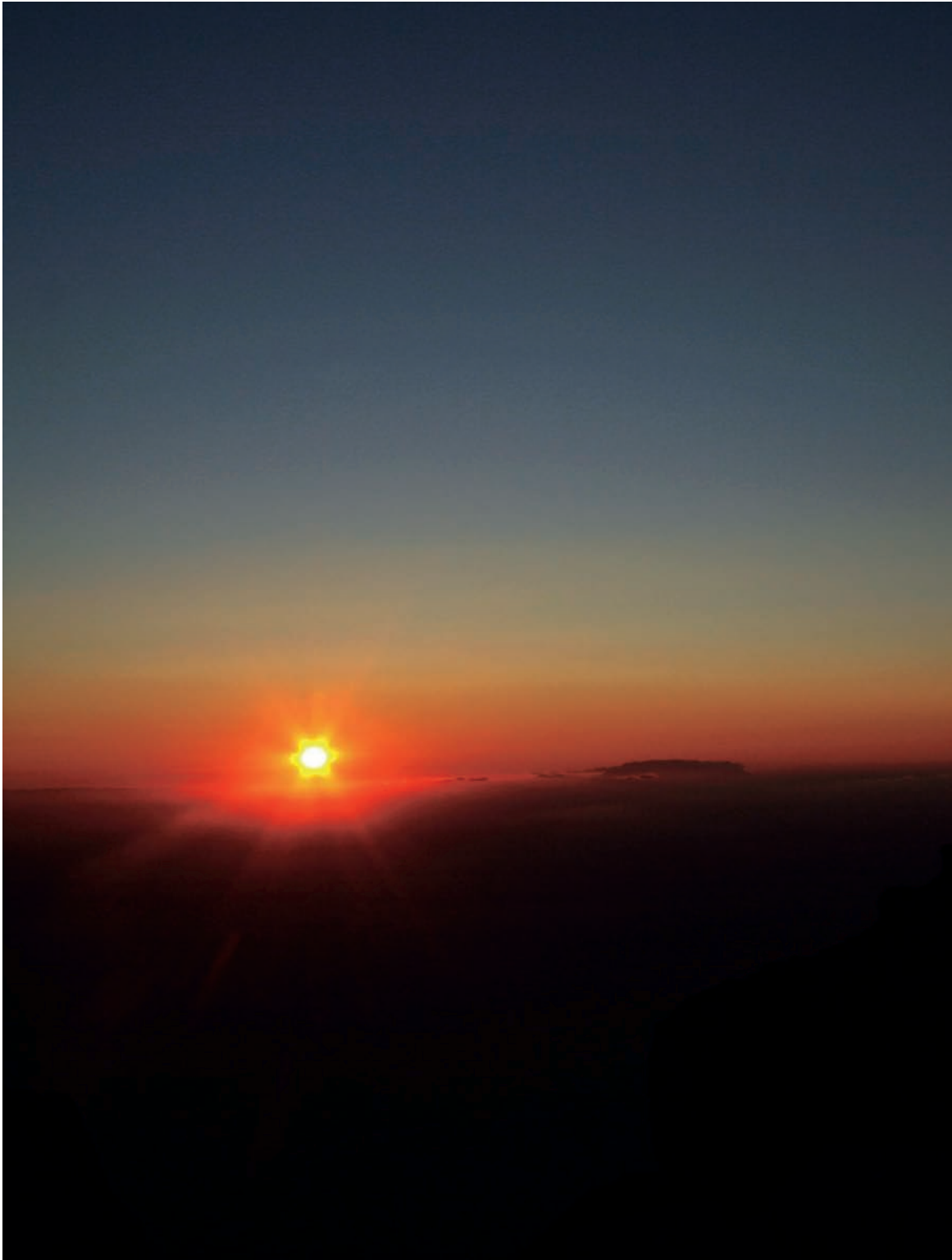
Συνεχίζουμε για τον επόμενο σταθμό μας, τον Σταυρό. Όσο περισσότερο κατηφορίζουμε το απότομο και, σχεδόν μόνιμα, κακοτράχαλο μονοπάτι τόσο αυξάνεται η κόπωση των μυών. Το τελευταίο τμήμα, που είναι ιδιαίτερα ολισθηρό, αποτελεί αληθινή δοκιμασία για τις γάμπες και τους μηρούς. Φτάνουμε επιτέλους

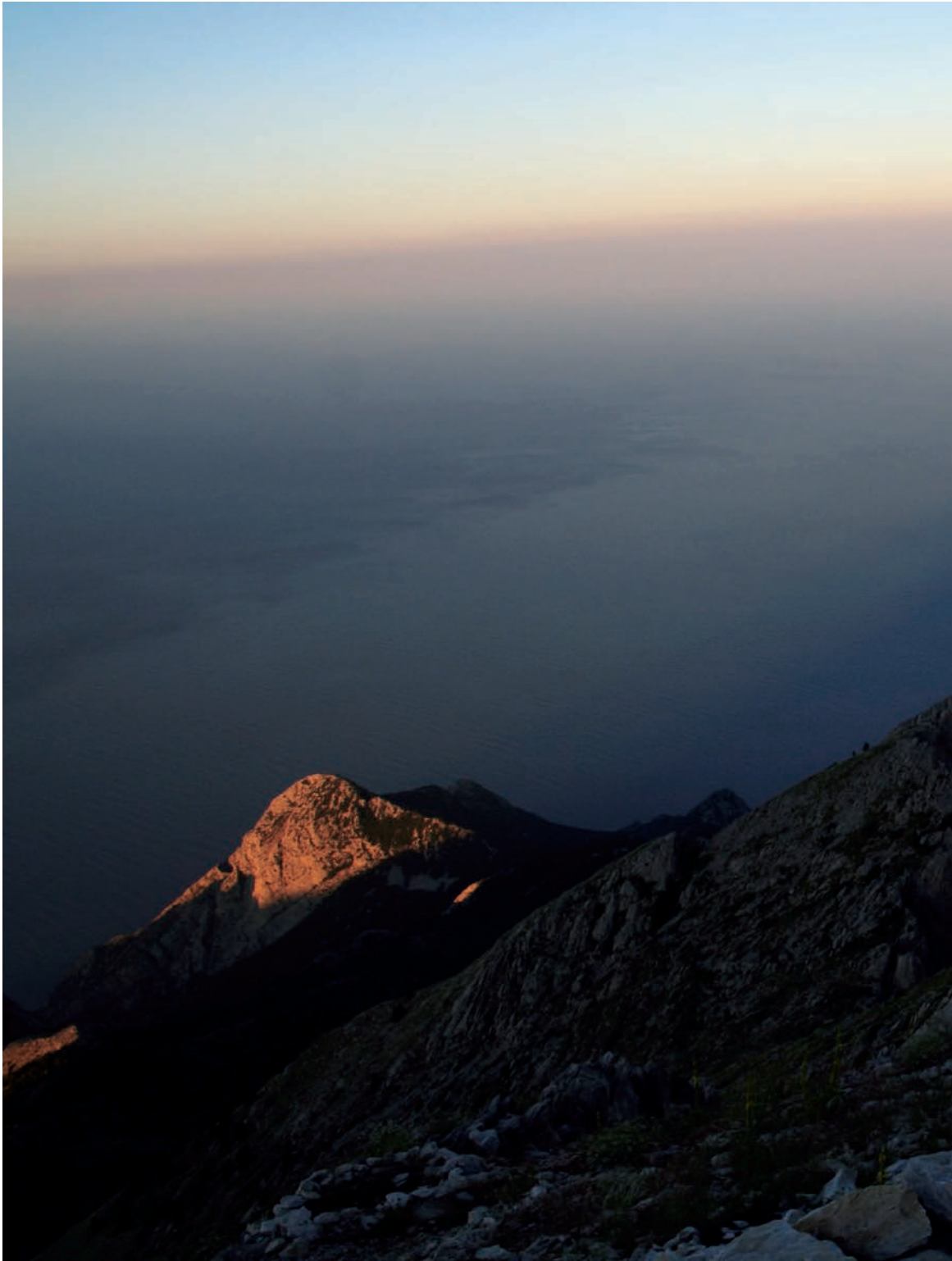
ΦΩΤ. Κ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

Πανόραμα της Αθωνικής χερσονήσου με τον πυκνοδασωμένο "Αντιάθωνα".

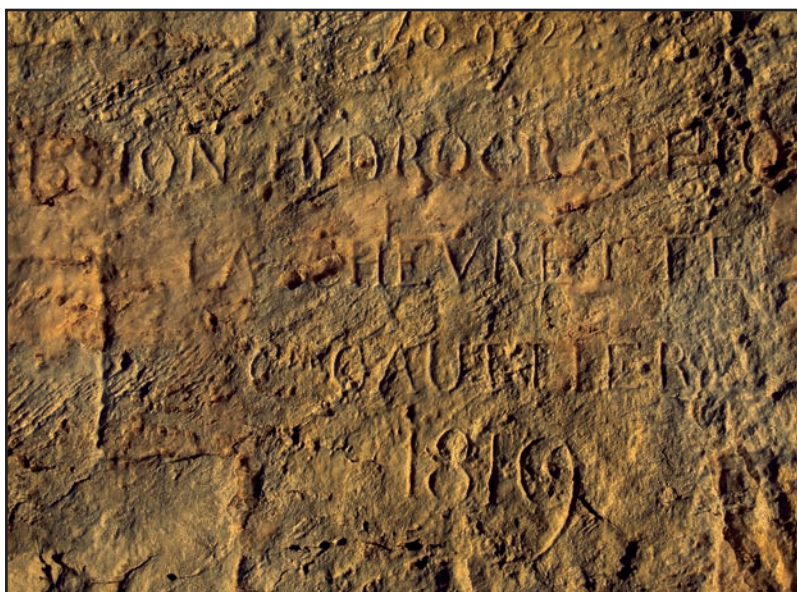
ΦΩΤ. Κ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

ΦΩΤ. Κ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

Ο ήλιος έχει ανατείλει. Η σκιά του Άθω πέφτει στον Σιγγιτικό κόλπο και στη χερσόνησο της Σιθωνίας

Παμπάλαια
καράγματα στον
συμπαγή βράχο κάτω
από τον Σταυρό.

Κορυφή Άθω,
13 Ιουλίου 2008.
Από αριστερά Κ.
Παπαγεωργίου,
Γ. Μιχαηλίδης, Θ.
Μπασγιουράκης, Στ.
Χαραλαμπίδης και
Κων. Γιάτσος. (Δεξιά)

στον Σταυρό. Χρειάστηκαν από την Παναγία 2 ώρες κι ένα τέταρτο.

Η πυκνή σκιά των δέντρων φιλτράρει ευεργετικά τη ζέση του ήλιου. Κάνουμε μια ημίωρη στάση προσπαθώντας να συνεφέρουμε τους κουρασμένους μας μυς. Τα βάσανά μας όμως δεν έχουν τελειώσει ακόμη. Επόμενος σταθμός μας είναι η Μονή Μεγίστης Λαύρας, στο βορειοανατολικό άκρο της Χερσονήσου. Μια ματιά στον χάρτη αποκαλύπτει ρεαλιστικότητα το μήκος της διαδρομής. Είναι μια από τις μεγαλύτερες πεζοπορικές διασχίσεις του Αγίου Όρους, δύομιση τουλάχιστον φορές μακρύτερη από την απόσταση Σταυρού – Κορυφής.

-Είναι πολύ μεγάλη διαδρομή, επιβεβαιώνει ο Κυριάκος, αλλά ίσως η ωραιότερη του Όρους. Ωραίο μονοπάτι, συνεχόμενα δάση, μικρές υψομετρικές διαφορές και, σε κάποια σημεία, υπαρκτή δροσερού νερού. Αυτό ενδιαφέρει κυρίως τον Θεόφιλο, τον μεγαλύτερο καταναλωτή νερού της συντροφιάς.

Στις 11:30' αναχωρούμε από Σταυρό. Οι συνθήκες πορείας είναι ιδανικές: αιωνόβια δάση, ποικιλία βλάστησης, ωραίο μονοπάτι και σκιά. Άλλοτε φανερώνονται ψηλά οι γκρεμοί της κορυφής κι άλλοτε η θάλασσα. Η συνολική κατάσταση όμως δεν είναι τόσο ειδυλλιακή. Μετά από τόσες ώρες ανάβασης και κατάρβασης και μια νύχτα με τέτοια απρόσμενη εξέλιξη, η κό-

πωση γίνεται όλο και περισσότερο εμφανής. Είναι πραγματική ατυχία να πραγματοποιούμε αυτή την εκπληκτική διάσχιση μετά από τόσο σωματική επιβάρυνση. Κάποια στιγμή κόβει το μονοπάτι μας το «Κρύο Νερό», ένα ρυάκι θεϊκό. Γεμάτοι ευγνωμοσύνη για το θεότατο αυτό δώρο πίνουμε και γεμίζουμε τα παγούρια μας, αναλαμβάνουμε δυνάμεις για το μακρύ μονοπάτι ως τη Λαύρα.

Δεν θα περιγράψω λεπτομέρειες της διαδρομής. Ίσως το κάνω κάποια άλλη φορά. Θα αρκεστώ μόνον να πω, ότι η διάσχιση αυτή του ανατολικού τμήματος της Χερσονήσου του Αγίου Όρους από νότο προς βορρά, είναι μια αληθινή πεζοπορική εμπειρία, που θα άξιζε να ζήσει κάθε φυσιολάτρης.

Φτάνουμε στις 6 το απόγευμα στη Λαύρα, μετά από πορεία 6 ωρών και 30 λεπτών. Έχοντας συμπληρώσει ήδη πεζοπορία 10 ωρών, έχουμε κάθε λόγο να αισθανόμαστε κουρασμένοι.

ΦΙΛΟΞΕΝΟΥΜΕΝΟΙ ΣΤΟΝ ΜΥΛΟΠΟΤΑΜΟ

Στον δίσκο αχνίζουν 5 καφεδάκια. Ο άλλος δίσκος φιλοξενεί τα ποτήρια και τις μπρούτζινες κανάτες με το δροσερό νερό. Το φως της δύσης φωτίζει έξοχα τους περιποιημένους αμπελώνες, την τέλεια καμπύλη του κολ-

πίσκου, την οξυγόνια κορυφή του Άθω. Σαν ψέματα μου φαίνεται, ότι την προηγούμενη νύχτα ήμουν εκεί πάνω, ξάγρυπνος σχεδόν απ' τη μανιά του ανέμου. Καθώς πέφτει πάνω της το φως του δειλινού μοιάζει τόσο ήπια, τόσο ειρηνική, τόσο φιλική.

Βρισκόμαστε στο υπαίθριο κιάσι του **Κελλιού του Αγ. Ευσταθίου**, του πασίγνωστου **Μυλοπόταμου**. Ο **Μαργαρίτης** που εργάζεται εδώ, έχει μόλις αποθέσει στο μεγάλο ξύλινο τραπέζι καφεδάκια και κρύο νερό. Τον βοηθάει ο μικρός γιος του ο **Λάμπρος**, συμπαθέστατος και πανέξυπνος. Μια ώρα πριν ήρθαν και μας παρέλαβαν από τη Λαύρα με το φορηγάκι του Μυλοπόταμου, κατ' εντολήν του γέροντα **Επιφάνιου**.

Αυτός ο καφές, αυτό το νεράκι, αυτή η δροσερή θαλασσινή αύρα και ο ήχος των κυμάτων μας γεμίζουν με ευτυχία. Που γίνεται ακόμη μεγαλύτερη με την προοπτική ενός ζεστού ντους κι ενός δείπνου παρασκευασμένου από τα χέρια του γέροντα Επιφάνιου. Δεν αργεί ναρθεί τούτη η στιγμή. Ξαναβλέπω μετά από

αρκετά χρόνια την γαλήνια φυσιογνωμία του μοναχού, που πρωτογνωρίσαμε πριν μια 15ετία με την Άννα, σε μια από εκείνες τις θρυλικές συνάξεις του **Ανέστη Μπαμπατζιμόπουλου**, του διάσημου «**Μπαμπατζίμ**». Τότε ο μοναχός Επιφάνιος είχε καταπλήξει τους 70 περίπου προσκεκλημένους με το περιεχόμενο ενός τεράστιου καζανιού, που έβραζε επί ώρες στη σιγανή φωτιά των ξύλων. Ήταν μια ψαρόσουπα, που όμοιά της δεν είχα φάει ποτέ αλλά κι ούτε έχω δοκιμάσει κάποια ισάξια από τότε.

-Χρόνια έχεις να μας έρθεις, μου λέει ο γέροντας, καθώς με ασπάζεται.

Δυο μεγάλες χύτρες αγνίζουν και γεμίζουν το χώρο με υπέροχες ευωδιές. Η μια έχει φασολάκια και η άλλη πράσινες και κόκκινες πιπεριές, με σάλτσα ντομάτας και διάφορα μυρωδικά απ' το περιβόλι. Τρώμε και πίνουμε λευκό κρασάκι Μυλοποτάμου, που μαζί με το κόκκινο αλλά και το τσίπουρο, έχουν κάνει τον Μυλοπόταμο διάσημο σ' όλη την Ελλάδα. Είναι η πείνα μετά από τόσες ώρες; Είναι η νοστιμιά των φρέσκων ζαρζαβατικών; Το βέβαιο είναι,

ότι αυτό το λιτό δείπνο του Επιφάνιου είναι για όλους μας μια αληθινή γευστική εμπειρία.

Έξω στο κιόσκι η νύχτα συνεχίζει την πορεία της. Το φεγγάρι αρκετά μεγαλωμένο πια, σαρκωφλώνει προς τον Άθω. Ο αέρας έχει πέσει από ώρα. Ο ήχος των κυμάτων ακούγεται σαν ψίθυρος. Που περνάει γλυκά μέσα από το ανοιχτό παράθυρο του κελλιού μου.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Στις πεντέμιση τα χαράματα πίστευα, ότι θα ήμουν ο μόνος ξύπνιος της συντροφιάς. Να όμως που στο κιόσκι συναντάω όρθιο τον Στέλιο. Κοιμήθηκε στο ύπαιθρο, στη δροσιά της νύχτας. Σαν συνεννοημένοι προβάλλουν ένας – ένας ο Γιώργος, ο Κυριάκος και ο Ντίνος. Όλοι κρατώντας τις φωτογραφικές τους μηχανές. Η ήλιος δεν έχει ανατείλει ακόμη. Ωστόσο, Θάσος και Σαμοθράκη διαγράφονται καθαρά. Η Λήμιος, με το χαμηλό της ύψος και την πιο μακρινή απόσταση είναι χαμένη στην καταχνιά.

Στις 6 και 5' ακριβώς ο ήλιος εγκαταλείπει

την νυχτερινή θάλασσα κατοικία του ανάμεσα στην Σαμοθράκη και την Θάσο. Κάθε δευτερόλεπτο που περνάει αλλάζει όγκο και σχήμα, γρήγορα γίνεται μια τέλεια πορφυρή σφαίρα, που εφάπτεται για λίγο πάνω στην επιφάνεια της θάλασσας. Ύστερα αρχίζει την ανοδική του πορεία στον ουρανό. Μια νέα μέρα ξεκινάει στο Άγιο Όρος. Στρέφω τα μάτια μου στον νότο, στον φοβερό βράχινο όγκο του Άθω. Στο φως του ήλιου διαλύεται το μουντό, γκριζωπό πέπλο της νύχτας, αποκαλύπτονται όλες οι λεπτομέρειες των συγκλονιστικών του ορθοπλαγιών. Εκεί που τόσες ώρες κουραστήκαμε και ιδρώσαμε. Αλλά κι έχουμε κάθε λόγο να είμαστε ευτυχημένοι και περήφανοι.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

- ♦ Γαβριήλ Νικολάου Πεντζίκης, ΑΓΙΟΝ ΟΡΟΣ, εκδ. Explorer 2003
- ♦ Νικόλας Λουκάκης, ΑΓΙΟΝ ΟΡΟΣ, Η ΙΕΡΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ, εκδ Road 2008.

**Τ ο γαλίνιο κιόσκι στον Μυλοπόταμο, τα αμπελάκια και η κορυφή του Άθω.
Μοιάζει τόσο κοντινή...**

ΦΩΤ. Κ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

— Μονοπάτι από το Κλέφτικο ως την Κερασιά.

Τμήμα του χάρτη "ΑΘΩΣ" 1:50 000 των εκδόσεων Road

ΔΟΚΙΜΗ ΑΘΑ- ΝΑΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΚΟΡΦΗ ΤΟΥ ΑΘΩ

ΚΕΙΜΕΝΟ - ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ :
ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

Πρωϊ – πρωϊ βγήκαμε στο μονοπάτι για τον Αθω. Είχαμε ξεκινήσει ψες το απόγεμα από τον αρσανά της Κερασιάς και διανυκτερεύσαμε στο μικρό κελλί του Αγίου Αντωνίου... Παρολίγο να μη μάς αποβιάσει το μικρό πλοιάριο της Δάφνης. Είχε γερό μπόντζι και πηδήσαμε από τη μπουκαπόρτα με σάλτο μορτάλε.

Μικρολεπτομέρειες κι ανησυχίες είχαν σωρευτεί στο σακούλι της υπομονής, καθώς μια σιδερένια πειθαρχία αναζητούσε διεξόδο μες από τα λαγούμια της ομαδικής ψυχολογίας.

Ο Στέλιος είχε φορέσει το σουέτ πλατύγυρο με τα φτερουδάκια γύρω απ'την κορδέλα, ο Ντίνος ζύγιαζε το βαρύ του σάκο κι ο Γιώργος, ο νεότερος της παρέας, τραβούσε την τελευταία φωτογραφία απ'το κελλί του Αγιαντώνη, στην Κάτω Κερασιά.

Ο Θεόφιλος στοιχήθηκε με σπιβαρό βήμα στο πρώτο κοτρώνι του λιθόστρωτου κι εγώ

σχεδόν λυπημένος, γι αυτό τον θαλερό παράδεισο που εγκαταλείπαμε, γύρισα το βλέμμα σοβράνο και κοίταξα για τελευταία φορά το Πιπέρι. Μόλις τώρα το πυροδοτούσε η πρώτη λυμένη ηλιασπραπή και θυμήθηκα ψες το σούρουπο που ανοίγαμε τους νοερούς χάρτες για να βρούμε σε ποιά βραχονησίδα ανήκε το σώμα αυτής της ψηλόκορμης και λιοκαμένης πέτρας του Αιγαίου.

Ο χάρτης της διαδρομής είχε ξεδιπλωθεί και η πορεία μας άνοιγε το δρόμο τ'ουρανού μέσα σε γήινο ρυθμό, αλλά και με την αγωνία της τραχιάς περιπέτειας. Ωστόσο κανένας δεν είχε υποπτευθεί πως το Καταφύγιο της Παναγίας, στα 1.500 μέτρα, όσο και η κορυφή του Αθω, στα 2.033, θα ήταν κατειλημμένες από εργολάβους της αυθαιρεσίας και της απαθλίωσης του ιερού τοπίου. Θα εξηγηθώ παρακάτω...

Στη διασταύρωση του μονοπατιού για την κορφή, με κείνο που τέμνει τη διαδρομή Μεγίστη Λαύρα – Αγία Άννα, στη θέση Σταυρός, κάτω από τις δριμυές σκιές των φυλλοβόλων κοντανάσαινε μια ρώσικη παρέα πεζοπόρων, που μάς απέκλεισε κάθε πιθανότητα νυχτερινής παραμονής στην κορυφή, αλλά και στο καταφύγιο. Και τούτο γιατί αλβανοί μεσεγγυούχοι της ιερότητας του χώρου κάναν το διδακτορικό τους στην αναπήλωση τεχνικών έργων.

Στο δάσος της καστανιάς επιβεβαιώθηκε ο αποκλεισμός (με αγιορειτική εντολή) της διανυκτέρευσης στο Καταφύγιο. Ένα πληχτικό ταμπελάκι, κρεμασμένο πάνω στο ανάγλυφο και γραμμωπό κορμό μιας καστανιάς, διασκεδάζε την επι-

θυμία μας κι αντιβούιζε σε όλη τη λαγκαδιά την υπόμνηση των εργασιών και τη δυσκολία της παραμονής. Ωστόσο εμείς συνεχίσαμε με μια αόριστη αγωνία στο πέτο κι έναν ολάνθιστο μα σοβαρό στόχο στην καρδιά.

Όσο ανεβαίναμε όμως, τόσο εχώλαινε η ποιότητα του μονοπατιού, εξ αιτίας των διάσπαρτων λιθαριών, που ξεκολούσαν βίαια από τα ασθάλινα ποδάκια των μουλαριών.

Κάπου, σε μια στροφή της διαδρομής, ξεπροβάλε ένας μοναχικός πεζοπόρος – άγνωστης εθνικότητας – που κατηφόριζε ασφυκτιώντας και φορώντας λινό πουκάμισο, στρωτό σκαρπίνι κι ένα παντελόνι εργασίας. Πήγαινε ή ερχόταν από δεξίωση...

Από πού ξεφύτρωσε αυτός ο νεόκοπος πεζοπόρος της παραλίας; Μέγιστη προσβολή και περιέργεια των πρानών, στο λεμόνα της Παναγίας.

Συνεχίζοντας τον εμπλουτισμό μας με τ'απρόοπτα γίναμε επιτέλους μάρτυρες – ωτακουστές των επιστημονικών, αλλά και αισθητικών εμπειριών του Στέλιου, που ως άφογος βοτανολόγος, άρχισε να ξεφυλλίζει για χάρη μας το βιβλίο φιλοσοφίας της εύκρατης φύσης.

Και νά τα άνθη της σορβιάς, τα λικνιστά φύλλα του φράξου και τα μπουμπούκια των ασφόδελων. Μικρές άγνωστες διπλανές μας ιστορίες και βίοι αγίων ειδών, ξεφυλλίζαν θεωρίες και πρακτικές, κρατώντας το βιβλίο της ζωής στη μεσαία σελίδα, εκεί όπου τα μυστικά ούτε αρχίζουν ούτε τελειώνουν. Εκεί μάς βρήκε και μάς πέτυχε ο Στέλιος, και μάς έκανε κοινωνούς της αγίας ζωής, και μεις, διψασμένοι και δόκιμοι λαθραναγνώστες των

Ονειρεμένες αντανάκλασης της κορυφής έχει αιχμαλωτίσει ο Κυριάκος με τον φακό του.

θαυμάτων, ρουφούσαμε το νέκταρ από τις ανθισμένες βιβλιοθήκες του Όρους και των δασικών του ερεισιμάτων...

Σκύβαμε όλοι μαζί για να καθάρουμε την απίστευτη ποικιλία της λιανοζωής κι ανορθώσαμε το αίμα μας ως την πιο ακαριαία απόλαυση των αισθήσεων.

Στην άκρη τ' ουρανού διέκρινα πρώτος το Σταυρό, στον αντίβραχο του οροπέδιου της Παναγιάς. Η προσέλευση των ηλιόχυμων σηνών πολλαπλασιάζονταν, ενώ εμείς βγαίναμε πια στα αλπικά λιβάδια, διάκονοι των μυστηρίων που θα κοινωνούσαμε.

Μα αυτό που αντικρίσαμε, βγαίνοντας στο ξέφωτο, δεν ήταν η Παναγία η Ακραθινή, μήτε η Παναγία η Διακονήτρα, μα ήταν ασφαλώς μια Παναγία των Χ.Υ.Τ.Α. προστάτιδα των δυσίοινων απορριμάτων

του οροπεδίου...

Ένα – γύρο κορδελιαστά, δυσώδη και κραυγαλέα τα απορρίματα της αλβανικής παροικίας, - που εγκατέστησε η Μεγίστη Λαύρα, - ανέμελα, φρικώδη κι ακροβολισμένα στα ρωνή και στα χαραδρώματα, λιποτάχτες – ακροβολιστές που έτειναν χέρι δύσμορφο, ανελεήμον κι αποκρουστικό, στο εξεγεγερμένο φυσιοδιφικό μας συναίσθημα.

Μέχρι τώρα είχε επεκταθεί το ορειβατικό Καταφύγιο, είχε μεταφερθεί στα ενδότερα το Ξωκλήσι, είχε γίνει μια πέτρινη στράτα και δυό βοηθητικά κτίσματα. Στα χείλη του γκρεμού που ατένιζε το νότιο σκέλος της χερσονήσου και πιο πέρα, το πανόραμα του βόρειου Αιγαίου, οι βρομές από τα αποφάγια, οι σακούλες και η μούχλα από τις ανθρώπινες εκκρίσεις κατίσχυαν όποιες

Αξεπέραστη η μαγεία της κορυφής του Άθωνα. Όταν μάλιστα η θέασή της έρχεται να επισφραγίσει τη δεκάωρη πορεία μας, με μικρές γουλιές από το θεϊκό νέκταρ του αγιορείτικου σκηνικού.

δρομικής ευωχίας απέρρευε από το φυσικό τείχος του αγιορείτικου περιβάλλοντος.

Φύγαμε κατάσχιτοι από λύπη και δάκρυα ψυχής. Μόλις πήραμε την ανηφόρα, στα γυμνά πια τοπία του Άθωνα, ξαναμπήκε μέσα μας ο θεός της Φύσης, που μάς είχε εγκαταλείψει στο καταφύγιο της Παναγιάς. Κι άκμασε πάλι το ανθόμελο της ευφορίας.

Πίσω μας τέσσερις Μολδαβοί αγκομαχούσαν να μάς προπεράσουν. Βραδυτέροι εμείς, ως ανιχνευτική ομάδα, τούς κάναμε τόπο να περάσουν.

Με τις ταξιαρχίες των σπαρμένων αγριολούλουδων, της ορεινής ανθοβολίας του Άθωνα να μάς συνοδεύουν ως ορνιτιάσες ευδαιμονίας δε νιώσαμε το ανέβασμα και τότε άρχισε το τελευταίο σκαρφάλωμα.

Μόλις πατήσαμε τα πρώτα βράχια της κορυφωσης δύο πράγματα έγιναν ταυτόχρονα αντιληπτά: Το πρώτο, η καταιγίδα της ανεμοζάλης που συνέθετε ένα βαρύγδουπο αερικό κι η απίθανη ηλιοβολία της χερσονήσου και του Σιγγιτικού κόλπου και το δεύτερο, η σαρωτική πικετοφορία των μπάζων και των αιφόρων σκουπιδιών.

Ο ήλιος έπαιρνε κεφάλι κι εμπλούτιζε με το χρυσάφι του τα δυτικά σκηνώματα του Άθωνα. Ο συμπαγής βράχος με το σιδερένιο σταυρό, το εκκλησάκι της Μεταμόρφωσης και το τοιμεντένιο κολωνάκι της κορφής μάς υποδέχτηκαν μέσα σ'ένα πηχτό και διάχυτο βουητό από τους λυτούς αγέρες. Που αντιχτυπούσαν στα βράχια και σκορπίζονταν τριγύρω.

Οι Μολδαβοί είχαν καταλάβει το μυσό εκκλησάκι, με τα πράγματά τους, αφήνοντας για εμάς το υπόλοιπο και λιάζονταν στη μαρμάρινη του νότιου περιβόλου.

Ανοιξαμε τους σάκους μας και βγάλαμε ότι είχαμε αφήσει να φάμε. Καθίσαμε στριμωχτά, στο ελάχιστο που μάς άφησαν οι δομικές αναπλάσεις των Λαυριωτών, μα ωστόσο ο ευλογημένος άνεμος μάς έρκανε τη βρώση και την πόση

μας. Μά πώς να φας; Κι ακόμη περισσότεροι: Πώς να πεις το Ασύλληπτο; Όταν πέρα από την Τράπεζα απλώνεται ένα αξεπέραστο θαύμα, αυτό που συνθέτει ολόκληρος ο ανάγλυφος κόσμος της αθωνικής χερσονήσου, χυμένος σε καλούπι ομορφιάς κι η πλησιονή του φωτός, που ανακαλείται, κατά τη δύση, με απλόχερα μυστήρια οραμάτων, από ένα λουτήρα που είναι ανάμιχτος με άκτιστο φως και αρχέγονο πνεύμα;

Πίσω μας η Θάσος, πιο μακριά η Σαμοθράκη και ίσα ανατολικά οι μακάριες γυμνές ράχες τις Λήμιου. Κάτω στο βάθος χνώπιζε τον κώνο της η Δίρφη, μέσα σε μια λευκή αιθάλη τυλιγμένη και λίγο πιο κοντά τα ερημόνησα των Σποράδων.

Κάθε μπουνιά και μια ματιά στο πέλαγο των ονείρων, που φλέγονταν από την όρεξη των θαυμασμών.

Άξεπέραστη η μαγεία της κορυφής του Άθωνα. Όταν μάλιστα η θέασή της έρχεται να επισφραγίσει τη δεκάωρη πορεία μας, με μικρές γουλιές από το θεϊκό νέκταρ του αγιοορείτικου σκηναϊκού. Το γλυκάνισο των θαυμάτων ισοσκελίζει τις ρουφηξιές της απόσταξης.

Εκκωφαντικά όμως κάλπασε το δειλινό. Στυλωθήκαμε όλοι στο ανατολικό παράθυρο της κορφής. Όχι αυτό που αντικρίζει το ανάκλιτρο της δύσης, αλλά το άλλο που είναι στραμμένο στα μπεντένια της ανατολής. Από στιγμή σε στιγμή θ'ανέτελλε ο πλουραλισμός της σ κ ι ά ς. Της συναρπαστικότερης κωνικής σκιάς, που είναι βουτηγμένη μες στη θάλασσα. Μοναδικό σήγμα στο κόσμο των αισθήσεων, όπως και σ'αυτών των φαινομένων. Μια πυραμίδα σκιάς, γεωμετρημένη, σαν

ριχτάρι ζωγραφιστό, σκούρο – μαβί που ολοένα και μεγαλώνει. Απλώνεται και ρίχνει δίχτυα, κάπου ανάμεσα στη Θάσο και τη Λήμινο. Ο χτίστης αυτής της παράξενης πυραμίδας, φυλούσε για εμάς το θέαμα αυτής της ενάργειας, ως επιδόρπιο.

Νυχτωθήκαμε σύντομα. Ανέτειλε και το φεγγάρι από τα μέρη της Τρωάδας, ασημίσε το Θρακικό πέλαγο και αιδήμονες στραφήκαμε στα βάθη της παρατεταμένης ουράς του.

Δέκα η ώρα πλαγιάσαμε να κοιμηθούμε. Ο Γιώργος κι ο Θεόφιλος περίοισαν κι έσπρωσαν στον περιβόλο, κάτω από το Σταυρό. Άλλωστε ήταν και προκαταβολική επιθυμία τους. Ο Στέλιος χώθηγε στο Ιερό, ενώ ένας Μολδαβός τον επιτίμησε. Ένας άλλος άναψε όλα τα κεριά στα μανουάλια κι ένας τρίτος από δαύτους, που είχε απ'τ'απόγεμα αναλωθεί σε ένα παρατεταμένο Εσπερινό, ήταν ακόμα προσηλωμένος στη μυσταγωγία του κι είχε σκοπό να ολονυχτήσει. Σηκώθηκα κι έσβησα τα κεριά, αφήνοντας τρία μικρά καντηλιέρια να φατίζουν αγνά το ταπεινό κύρος της εκκλησιάς.

Γρήγορα μάς πήρε ο ύπνος. Γύρω στις δώδεκα και μισή κι ενώ ένας Μολδαβός είχε σφηνώσει, ασφαρίζοντας την πόρτα της εκκλησιάς, μια μεγάλη πέτρα, αφουγγραστήκαμε, βαθιά μες στον ύπνο, ένα βίαιο σπρώξιμο και μια απόπειρα παραβίασης της πετούγιας. Σηκώθηκα από τον ύπνο τσαλακωμένος, όντας βέβαιος ότι είναι ο Θεόφιλος ή ο Γιώργος. Τους εκάλεσα με τ'όνομά τους, αλλά κανείς δεν αποκρίθηκε. Ο άνεμος απέξω βαρούσε τα καζάνια του. Αναλογιστηκα τους δύο συντρόφους και ξα-

νάπεσα στον υπνόσακο, όταν δεύτερη φορά ξαναβρόντηξε η πόρτα. Τότε σηκώθηκε ένας Μολδαβός και την άνοιξε. Στο άνοιγμά της φάνηκαν δύο νεαροί, ταλαιπώροι και ξενυχτισμένοι, που ζήτησαν μια γωνίτσα ν'απαγγιάσουν. Ανέβαιναν οληνύχτα στον Άθωνα, καθώς ήτανε τάμα του ενός. Είδαν πως δεν χωρούσαν και το μόνο που έκαναν ήταν να ξεσφραγίσουν κάτι κονσέρβες και όρθιοι ζήτησαν να κορέσουν την πείνα τους. Ύστερα ζούφωσαν στην άκρη ενός στασιδίου κι έτσι ανάγερτους τούς πήρε ο ύπνος.

Με ξαναπήρε κι εμένα ο ύπνος. Γύρω στις δύομιση ακούστηκαν πάλι βρόντοι και μια απόπειρα να συρθεί η πόρτα με ξαναξύπνησε. Ήταν πάλι οι δύο νεαροί, που είχαν ήδη φύγει νωρίτερα κι αποπειράθηκαν να κοιμηθούν σε ένα καρα-γιαπί των Αλβανών, με αποτέλεσμα να ξεπαγγιάσουν, δίχως υπνόσακο και ξαναγύρισαν χτυπώντας, πιο ήπια αυτή τη φορά, την πόρτα. Οι ταλαιπώροι ξαναζούφωσαν όρθιοι στα στασιδία κι έτσι την έβγαλαν ως το χάραμα.

Όταν με το πρώτο φως η πόρτα ξαναβρόντηξε, ήταν πια ο Θεόφιλος που μάς σκουντούσε να ξυπνήσουμε και μας καλούσε για την υποδοχή της επιτολής και των εμπρηστικών ανατινάξεων του Ηλίου.

Μαζέψαμε τους υπνόσακους και βγήκαμε στην άδεια νύχτα, σύρριζα από τις πρώτες χαράκιές του πρωτόθεου λίκνου.

Του θεού της φωτιάς, των αέωνων λυγμών και της λαχτάρας να ανοικήσουμε τη νέα Ζωή κοινωνώντας των αχράντων μυστηρίων της έμπνοης Φύσης.

Εκεί, “στ'ασφodelό λιβάδι”

διακρίναμε τον ίδιο χτεσινό κώνο σ κ ι ά ς να αναδύεται από τα βάθη της θάλασσας και να παίρνει σάρκα και οστά. Ο ίδιος κωνικός γεωδέτης, σιβαρός και τροπαιούχος, μέσα σ'ένα κόκκινο της φωτιάς, τίναζε τη μορφή της Αθωνίτικης κορυφής στα βάθη της Σιθωνίας, τώρα, όπου σιγά – σιγά ρόδιζε η θάλασσα και σκούραινε ο όγκος του Άθωνα, πνιγμένος στη σιά της εύτολμης πυραμίδας του. Έτσι όπως κανένα ανθρώπινο χέρι ή μυαλό δεν μπορούσε να το σχεδιάσει ή να το υπονοήσει, βαθιά μέσα στο πολύπλοκο σύστημα Αξιών της Τέχνης. Ήταν μια “έκλειψη της Εικόνας του Θεού”, όπως θα έλεγε και ο Erich Auerbach.¹

Ταυτόχρονα άρχιζε το εωθινό πανηγύρι. Πλάϊ στην αγνίζουσα και καταπυρη Σαμοθράκη ανέθρωσκε ένας χορός Κορυβάντων κι ένα σμάρι θεραπευνίδες της Εκάτης κουνούσε πυρίφλογα μαντήλια.

Στομώσαμε από το λιβάνι και την εωθινή ατμόσφαιρα του πελαγίστου όρθρου. Ύστε-

ρα φορέσαμε τις στολές εργασίας και με το σκάφανδρο της ψυχής καταδυθήκαμε, από εδώ ψηλά, από τον Άθωνα, στις πιο μύχιες κρύπτες και τα πιο σαρωτικά του κόσμου ρεύματα της Αισθησιαρχίας. Άλλη ενέργεια Ζωής δεν υπήρχε...

Κι όπως πήραμε, ύστερα απ'όλα αυτά, τα γήινα κι ουράνια μυστήρια, να κατεβαίνουμε τη σάρα της κορυφής, πολύ συλλογισμένοι, ο νους μου πήγε κατ'ευθείαν στους στίχους του Δάντη, που λέει στο Πουργατόριο²: Io ritornai della santissima onda / rifatto si come piante novelle / rivovellate di novella fronda / puro e disposto a salire alle stelle.

«Γύρσα από τ'αγιότατο κύμα, ξαναγεννημένος έτσι σαν τα νέα δέντρα, τ' ανανεωμένα με καινούργια φύλλα, αγνός κι ετοιμασμένος ν'ανεβώ στ'αστέρια...»

1 : Erich Auerbach, Mimesis, Doubleday, N. Υόρκη 1957.

2 : Δάντης, Θεία Κομωδία, Β, 33, 139.

Σύνθεση της φύσης στην παραλία Μυλοποτάμου.

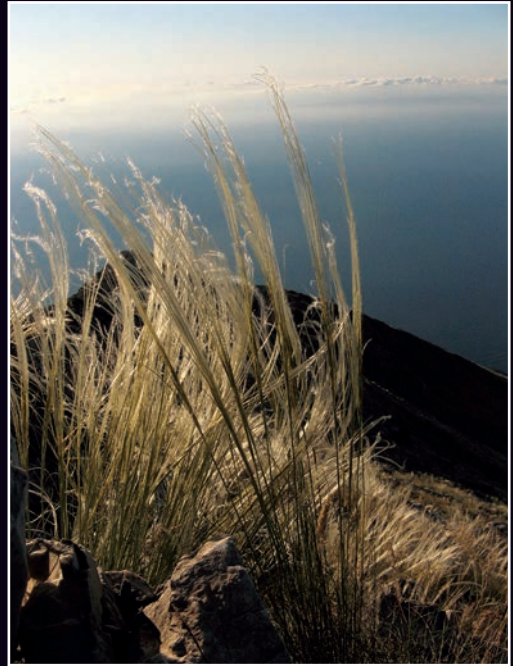

Εικόνες απ' την αλπική χλωρίδα του Άθω

*Καταμάθετε τὰ κρίνα τοῦ ἀγροῦ πῶς αὐξάνει
οὐ κοπιᾷ οὐδὲ νήθει λέγω δὲ ὑμῖν ὅτι οὐδὲ Σολομῶν
ἐν πάσῃ τῇ δόξῃ αὐτοῦ περιεβάλλετο ὡς ἐν τούτων.*

Ματθαῖος 6,29

ΚΕΙΜΕΝΟ - ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ : ΣΤΕΛΙΟΣ ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗΣ

Ένα από τα έλατα του βασιλιά Βόρη (*Abies borisii-regis*) στα 1600 μ. στα δασοόρια. Το αγρωστώδες του γένους *Stipa* λούζεται στο πρωινό φως.

Τίποτα δεν έδειχνε ότι θα επιστρέψω σ'αυτόν τον τόπο. Ήταν καλοκαίρι του 1981 όταν για πρώτη φορά σκαρφαλώσαμε στην κορυφή του Άθω. Το καλύτερο ίσως δώρο στον εαυτό μας μετά τις πανελληνίες εξε-

τάσεις. Η ανάβαση ξεκίνησε στις τέσσερις και μισή το πρωί. Το πρώτο φως της ημέρας προμήνυε λιακάδα. Όταν όμως περάσαμε τα δασοόρια, σύννεφα άρχισαν να μαζεύονται. Το φως λιγόστεψε και έννοια μας ήταν να βρούμε

καταφύγιο στο εκκλησάκι της κορυφής, πρωτού μας πιάσει η βροχή. Και έτσι έγινε. Και όταν η βροχή άρχισε μαζί με αστραπές, άρχισε και η γρήγορη κάθοδός μας προς έναν ασφαλή προορισμό, τη σκήτη της Αγίας Άννης. Τα καιρικά

Η μαργαρίτα του Σίμπθορντ (*Anthemis sibthorpii*). Στην θέση αυτή τώρα κτίζεται ο νέος ναός της κορυφής.

φαινόμενα εκείνης της ημέρας έμειναν έντονα στη μνήμη μας. Η ομορφιά του τόπου, τα χρώματα και τα αρώματα της φύσης ξέφυγαν από την προσοχή μας, η οποία ασχολήθηκε με τα τετρίπια του καιρού και την ασφαλή κάθοδό μας.

Έκτοτε ανέβηκα άλλες τέσσερις φορές. Σε κάθε νέα ανάβαση όλο και περισσότερο φως, όλο και περισσότερη διαύγεια. Στην τελευταία μας ανάβαση για τους σκοπούς του περιοδικού είχαμε την τύχη να έχουμε τον καλύτερο

δυνατό καιρό: φως και αέρα. Πράγμα που μας εξασφάλιζε μια υπέροχη θέα από τη Χαλκιδική μέχρι τις Β. Σποράδες και από τη Σαμοθράκη μέχρι την Εύβοια. Το μάτι είναι πλέον τώρα εθισμένο, ίσως και λόγω των σπουδών, στην παρατήρηση της φύσης, και το ιδιαίτερο ενδιαφέρον μου είναι τ' αγριολούλουδα.

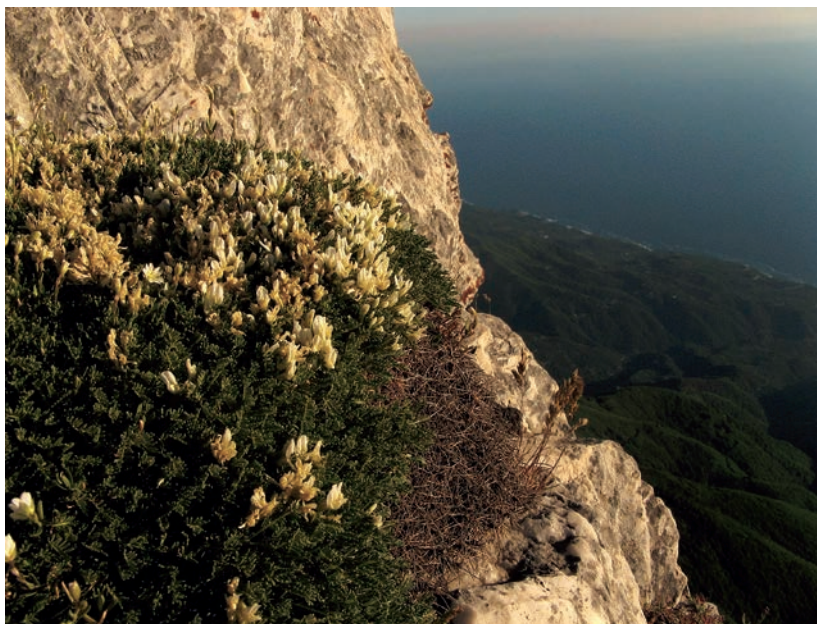
Η διαδρομή προς την κορυφή παρουσιάζει ενδιαφέρουσες εναλλαγές τόσο στο τοπίο όσο και στην βλάστηση. Από το λιμανάκι του Κλέφτικου και μέχρι τις σκίτες της Κερασιάς σε

● *Helichrysum sibthorpii*

● *Sempervivum marmorium*

Τα αμάραντα (*Helichrysum sibthorpii*) φύονται στις σχισμές των βράχων της κορυφής συχνά σε απόκρημνες πλαγιές.

Το συχνό στην κορυφή *Sempervivum marmorium*.

Τα είδη *Astragalus angustifolius* (με φόντο τη ΝΑ ακτή του Αγίου Όρους).

υψόμετρο 550 μέτρων, το μονοπάτι ανηφορίζει κάτω από την σκιά της αείφυλλης σκληρόφυλλης (μακκία) βλάστησης. Μας εντυπωσιάζει η κοκκινωπή φλούδα της αγριοκουμαριάς που ξεφλουδίζεται και αποκαλύπτει τον στυλινό και ανοιχτόχρωμο κορμό της και μας συντροφεύει μέχρι τις σκήτες της Κερασιάς. Η Κερασιά αποτελεί το ορμητήριο για την κορυφή. Η διανυκτέρευση εδώ χωρίζει την ανάβαση σε δύο μέρη και ξεκουράζει τον ορειβάτη. Η πενταμελής συντροφιά μας δεν απετέλεσε εξαί-

ρηση. Διανυκτερεύσαμε στο φιλόξενο κελί του πατρός Ανδρέα και το επόμενο πρωί συνεχίσαμε για την κορυφή.

Μετά την Κερασιά αρχικά το μονοπάτι συνεχίζει την απότομη κλίση του και μας προσφέρει την υπέροχη θέα του Κάριμηλου όρους (συνώνυμο του Βιβλικού, με υψόμετρο 985μ.). Το πράσινο του βουνού και το γαλάζιο της θάλασσας ξεκουράζουν το μάτι και μας κάνουν να ξεχνούμε τον κόπο της ανάβασης. Κατόπιν το μονοπάτι μπαίνει ξανά κάτω από τα δένδρα

● *Sedum album*

● *Sedum ochroleucum*

Το *Sedum album* και το *Sedum ochroleucum* και το *Astragalus parnassi*.

και συνεχίζει έτσι, μέχρι περίπου το καταφύγιο, στη θέση «Παναγία». Καθώς πλησιάζουμε στο καταφύγιο σιγά-σιγά ξεπροβάλλουν τα χρώματα και τ'αρώματα του Άθω. Χιλιάδες αγριολούλουδα, άλλα κοινά, άλλα πιο σπάνια και άλλα ενδημικά συνθέτουν τη μοναδική χλωρίδα της χερσονήσου με 2500 είδη και ειδικότερα την **αλπική χλωρίδα** του βουνού. Ο όρος αλπική χλωρίδα αναφέρεται στο σύνολο των φυτών που αναπτύσσονται στο γεωμορφολογικό περιβάλλον των ορέων (και φυσικά

μέτρα παρατηρούνται ελάχιστα κωνοφόρα.

Από το υψόμετρο αυτό και μέχρι την κορυφή κυριαρχούν τα ποώδη φυτά. Ιδιαίτερη ομορφιά έχουν τα βραχόφιλα ποώδη φυτά. Μερικά απ'αυτά είναι και ενδημικά είδη του Άθω. Αλλά και τα λιγότερο χρωματιστά όπως τα αγρωστώδη εκπροσωπούνται επάξια και άφθονα από το γένος *Stipa*. Ο ερευνητής C.Regel μάλιστα (μελέτησε τη βλάστηση του Άθω σε δύο επισκέψεις το 1936 και το 1938) χαρακτηρίζει την περιοχή της αλπικής ζώνης όπου κυριαρχεί η

● Ο ανάλατος *Centranthus ruber* με φόντο τον Σιγγιτικό κόλπο.

● Η *Campanula orphanidea*.

όχι μόνο των Άλπεων) πάνω από τα δασοόρια. Κοντά και λίγο πιο πάνω από το καταφύγιο τα κωνοφόρα, έλατα και πεύκα, υποχωρούν. Τα έλατα του Άθω ανήκουν στο είδος *Abies borisii-regis*. Το είδος παρουσιάζει ενδιάμεσους χαρακτηριστές μεταξύ του *Abies cephalonica* των βουνών της Νότιας Ελλάδας και του κεντροευρωπαϊκού είδους *Abies alba*. Τα πεύκα ανήκουν στο είδος *Pinus nigra* (Μαύρη Πεύκη). Ψηλότερα του καταφυγίου και μέχρι τα 1600 περίπου

Στίπα ως Στίπα-έρημος. Ένα μπουκέτο Στίπα ήταν το ελάχιστο δείγμα ευγνωμοσύνης προς τις συζύγους μας που ανέλαβαν μόνες, για τις μέρες της παραμονής μας στον Άθω, τις ευθύνες του σπιτιού και των τέκνων.

Δύο από τα ενδημικά είδη του Άθω είναι τα *Helichrysum sibthorpii* (Αμάραντος) και το *Anthemis sibthorpii* (Μαργαρίτα του Σίμπθορπ). Και τα δυο ονομάστηκαν έτσι προς τιμή του Ιωάννη Σίμπθορπ (John Sibthorp 1758-1796),

To *Linum elegans*.

Αγγλου βοτανικού ο οποίος περιόδευσε δύο φορές την Ελλάδα μελετώντας τη χλωρίδα της. Κατά τη δεύτερη μάλιστα επίσκεψή του αρρώστησε από φυματίωση, από την οποία και πέθανε λίγο μετά την επιστροφή του στη Βρετανία. Τόσο ο αμάραντος όσο και η μαργαρίτα είναι πολυετή φυτά της οικογένειας των συνθέτων. Απαντώνται στις απόκρημνες ασβεστολιθικές πλαγιές του Άθω κοντά στην κορυφή. Δυστυχώς οι εργασίες που γίνονται στην κορυφή (κτίσιμο ναού και συνοδών κτηρίων!) περιορίζει τον

βιότοπό τους και θέτει σε κίνδυνο την επιβίωση τους. Ένα από τα πιο όμορφα αργιολούλουδα και μάλιστα αρκετά συχνό στην αλπική ζώνη του Άθω είναι το *Sempervivum marmoreum* της οικογένειας των Κρασσοουλιδών, για το οποίο νομίζω ταιριάζει καλύτερα το εισαγωγικό βιβλικό χωρίο. Δύο άλλοι εκπρόσωποι της οικογένειας προέρχονται από το γένος *Sedum*, το είδος *Sedum album* και το *Sedum ochroleucum*. Τα είδη *Astragalus angustifolius* (αργιολούπινο) και *Astragalus parnassi* (τετράγκαθο) είναι

● Το *Centaurea chalcidicaea*.

● Το *Centaurea rupestris* ssp. *athoa*.

Το *Corinilla varia*.

Το *Verbascum macrurum* πολύ κοντά στην κορυφή με φόντο το Αιγαίο. Διακρίνεται και η νησίδα του Αγίου Χριστοφόρου στο νότιο τμήμα της χερσονήσου. (Δεξιά)

δύο από τους εκπροσώπους της οικογένειας των ψυχανθών στην αλπική χλωρίδα του Άθω (οικογένεια φυτών με σημαντικό ρόλο στον κύκλο του αζώτου καθώς στα φυμάτια των ριζών τους συμβιώνουν αζωτοδεσμευτικά βακτήρια). Από την οικογένεια των βιολιδών ενδιαφέρον παρουσιάζουν ο πολυετής πανσές *Viola delphinantha*, η ενδημική *Viola athis* και το ετήσιο φυτό *Viola kitaibeliana*. Το λινάρι, *Linum elegans*, κοσμεί την αλπική ζώνη με τα όμορφα κίτρινα άνθη του. Το ιώδες χρώμα στην αλπική

ssp. orbelicus όλα μέλη της οικογένειας των Καρυοφυλλιδών. Ένα ευρύτερα εξαπλωμένο αλλά πολύ όμορφο είδος της αλπικής χλωρίδας, με εξάπλωση σε όλη την κεντρική και νότια Ευρώπη, με τα ροδόχροα άνθη της που σχηματίζουν χαρακτηριστική στεφάνη είναι η *Corinilla varia*. Το *Pterocephalus perennis* είναι ένας χαμηλός πολυετής θάμνος με ροδόχροα άνθη και οδοντωτά φύλλα. Ενδημικό είδος της Ελλάδος και της Αλβανίας. Στην αλπική ζώνη θα βρούμε επίσης και την *Draba athoa* μικρό πολυετές

● Το *Dianthus petraeus ssp. orbelicus*.

● Το *Pterocephalus perennis*.

ζώνη μας το προσφέρει μεταξύ άλλων φυτών η Καμπανούλα *Campanula orphanidea*, ονομασμένη έτσι προς τιμήν του μεγάλου έλληνα βοτανικού Ορφανίδη. Ο Θ. Ορφανίδης εξελέγη καθηγητής Βοτανικής στο Πανεπιστήμιο Αθηνών το 1850. Το 1862 ερεύνησε τη χλωρίδα του Αγίου Όρους. Εκανε μάλιστα πλούσια συλλογή φυτών. Τα ροδόχροα άνθη του ανάλατου *Centranthus ruber* δημιουργούν υπέροχη αντίθεση με το κυανό του Σιγγιτικού κόλπου. Τα ευθυτενή στελέχη του *Verbascum macrum* απαντώνται επίσης στην αλπική ζώνη. Τα κενταύρια δεν θα μπορούσαν να λείπουν από την κορυφή. Τα ρόδινα άνθη του Κενταύριου της Χαλκιδικής, *Centaurea chalcidicaea* συνυπάρχουν με τα κίτρινα του *Centaurea rupestris ssp. athoa* που είναι και ενδημικό υποείδος του Άθω. Άλλα ενδιαφέροντα είδη είναι το *Cerastium fontanum*, το πορφυρό γαρύφαλο *Dianthus gracilis*, το λευκό γαρύφαλο *Dianthus petraeus*

φυτό ενδημικό της Βαλκανικής χερσονήσου, το *Teucrium montanum* και την *Saxifraga sancta*.

Πολλά θα μπορούσαν ακόμη να ειπωθούν για την αλπική χλωρίδα του Άθω. Αυτό που όμως θα ήταν ίσως ο καλύτερος επίλογος, είναι η ευχή το μικρό αυτό άρθρο να ευαισθητοποιήσει τους αναγνώστες ώστε να σταματήσει αυτό που γίνεται αυτή τη στιγμή (Ιούλιος 2008) στην κορυφή του Άθω.

Η κλίμακα των έργων που γίνονται δεν αντιστοιχεί στο μέγεθος του χώρου και γι' αυτό το λόγο προσβάλλει το τοπίο. Τα έργα απειλούν άμεσα τους βιότοπους ενδημικών και άλλων σπάνιων φυτών. Η δε διαχείριση των έργων έχει αλλοιώσει βάνανυσα τον χώρο καθώς κάθε οικοδομικό και μη υλικό που περισσεύει πετιέται στις πλαγιές γύρω από την κορυφή και για πολλά χρόνια θα αποτελεί το φόντο που θα συνοδεύει τις κατασκευαστικές λειτουργίες στο νέο ναό της κορυφής του Άθω.

To *Draba athoa*.